

Byzantina Symmeikta

Vol 6 (1985)

SYMMEIKTA 6

Τιμές αγαθών και άμοιβες εργασίας στη βενετοκρατούμενη Κρήτη (16ος αιώνας)

Χρύσα Α. ΜΑΛΤΕΖΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.694](https://doi.org/10.12681/byzsym.694)

Copyright © 2014, Χρύσα Α. ΜΑΛΤΕΖΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΜΑΛΤΕΖΟΥ Χ. Α. (1985). Τιμές αγαθών και άμοιβες εργασίας στη βενετοκρατούμενη Κρήτη (16ος αιώνας). *Byzantina Symmeikta*, 6, 1–32. <https://doi.org/10.12681/byzsym.694>

ΤΙΜΕΣ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΚΡΗΤΗ (16ος αί.)

Τὸ κατάστιχο ἀρ. 6 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο ἀνήκει στὴν πλούσια ἀρχαιακὴ συλλογὴ τοῦ μοναστηριοῦ ποὺ ἀφορᾷ τὸ πατμιακὸ μετόχι στὸν Στύλο τῆς Κρήτης¹. Εἶναι ἓνα μικρὸ κατάστιχο 42 φύλλων², διαστάσεων 0,31 × 0,11, στὸ ὁποῖο ἔχουν καταχωριστεῖ οἱ ἔξοδες τοῦ μετοchioῦ ἀπὸ τὸ 1595 ὡς τὸ 1601, οἱ εἰσπράξεις, τὰ ὀνόματα τῶν χρεωφειλετῶν μὲ τὰ ἀντίστοιχα χρέη καὶ τὰ ἐξοφλητικὰ σημειώματα, καὶ οἱ λογαριασμοὶ γενικὰ τοῦ οἰκονόμου. Ἀπὸ τὰ 54 κατάστιχα τοῦ Στύλου ποὺ σώζονται στὸ μοναστηριακὸ ἀρχεῖο τὰ 7 εἶναι κατάστιχα ἐξόδων τοῦ μετοchioῦ· ἀπὸ τὰ τελευταῖα, τὸ κατάστιχο ἀρ. 6 εἶναι τὸ παλαιότερο χρονολογικὰ³. Ἡ χρησιμότητά τοῦ ὕλικου ποὺ προσφέρεται ἀπὸ τὴν καταγραφή τῶν δοσοληψιῶν εἶναι πολλαπλή. Παρέχονται ποικίλες πληροφορίες γιὰ τὰ εἶδη καὶ τὴν τιμὴ τῶν προϊόντων καὶ ἐμπορευμάτων στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ., γιὰ τὴν ἀξία τῶν νομισμάτων, γιὰ τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ τὴν ἀμοιβὴ τῶν ἐργαζομένων, γιὰ τὴ χρονολόγησή τῶν κτισμάτων τοῦ μετοchioῦ καὶ τὴν εἰκονογράφηση τοῦ ναοῦ⁴, γιὰ τὰ μέτρα καὶ τὰ ζύγια τῆς ἐποχῆς, γιὰ τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς⁵, γιὰ τὰ εἰσοδήματα τέλος τοῦ μετοchioῦ. Ἀπὸ γλωσσικὴ, ἐπίσης, ἀποψη τὸ σημειωματάριο τοῦ Στύλου πρρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, πλούσιο καθὼς εἶναι σὲ λέξεις καὶ ὄρους τῆς τότε λαλουμένης δημοτικῆς γλώσσας.

Τὸ ὄνομα τοῦ οἰκονόμου ποὺ κρατοῦσε τοὺς λογαριασμοὺς ἐσόδων καὶ ἐξό-

1. Γιὰ τὸ μετόχι τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου στὸν Στύλο βλ. Χ ρ ὄ σ α ς Μ α λ τ ε ζ ο υ, *Τὰ λατινικὰ ἔγγραφα τοῦ πατμιακοῦ ἀρχείου*, Σύμμεικτα 2 (1970), σελ. 349 κέ.

2. Λευκὰ εἶναι τὰ φύλλα 2^v, 3^v, 42^{r-v}, 16^v - 18, 39.

3. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ κατάστιχα ἀφοροῦν πακτωσιές, ἐντριτίες, ὀφειλὲς καλλιεργητῶν καὶ ἐκτιμήσεις. Τὰ κατάστιχα τῶν ἐξόδων εἶναι τὰ ἐξῆς: ἀρ. 15 (1620 - 1622), 45₁₇₋₁₈ (1631), 26 (1636 - 1638), 45₉ (1637), 45₁₅ (1689).

4. Οἱ ἀναφορὲς στὴν ἐργασία τοῦ ζωγράφου Ἰωάννη Ντελούσα, ποὺ ἐπλερώθηκε τὸν κόπον τοῦ εἰς ταῖς εἰκόνας ποὺ ἔκαμε, ἔχουν δημοσιευτεῖ καὶ μελετηθεῖ ἀπὸ τὸν Μ. Χατζηδάκη στὸ βιβλίο του *Εἰκόνες τῆς Πάτμου. Ζητήματα βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς*, Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος 1977, σελ. 30.

5. Σημειώνονται λ.χ. τὰ ἔξοδα γιὰ τὸ κομμέρι τοῦ λαδιοῦ, τοῦ τυριοῦ, τοῦ κρασιοῦ, τοῦ μαλλιῦ κ.ἄ. (βλ. φ. 13, 14^v, 19^v, 38).

δων του μετοχίου κατά τη διάρκεια των ετών από το 1595 ως το 1601 δεν μάς είναι γνωστό. Είχε έλθει πάντως από την Πάτμο¹ και είχε διαδεχθεί τον Νεκτάριο Πάγκαλο, ο οποίος μαρτυρείται οίκονόμος ως το 1595². 'Εξάλλου, ο Πάγκαλος μνημονεύεται συχνά στο κατάστιχο ως παλαιός οίκονόμος³. 'Η καταγραφή των λογαριασμών στα φύλλα του σημειωματαρίου δεν ακολουθεί χρονολογική σειρά. Στο ίδιο φύλλο καταγράφονται σημειώματα με διάφορες χρονολογίες, ενώ πολλά καταχωρίζονται άχρονολόγητα ή με μόνη την ήμερομηνία. 'Εξαιρέση αποτελούν τα σημειώματα στα φύλλα 10 - 12^v, τα όποια έχουν πλήρεις χρονολογικές ενδείξεις (έτος, μήνας, ημέρα). 'Από τον τρόπο με τον όποιο έχουν καταγραφεί όρισμένοι λογαριασμοί, παρά την άνακολουθία που παρατηρείται στη χρονολογική διάταξη, συμπεραίνεται ότι στη χρονολόγηση χρησιμοποιείται το βενετικό έθος (*more veneto*), δηλ. στα σημειώματα των μηνών 'Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου διατηρείται ή χρονολογία του προηγούμενου έτους. Οί λογαριασμοί χωρίζονται μεταξύ τους με μία όριζόντια γραμμή. 'Αρκετοί από αυτούς έχουν διαγραφεί συνήθως με μία ή δύο πλάγιες γραμμές ή ακόμη και χιαστί, είτε γιατί είχε τακτοποιηθεί ή έξόφλησή τους είτε γιατί ο οίκονόμος τους περνούσε σε άλλο φύλλο, συγκεντρώνοντας τα έξοδα που άνηκαν στην ίδια κατηγορία⁴, είτε πάλι γιατί τους έγγραφε σε άλλο κατάστιχο⁵. Δέν πρέπει, άλλωστε, να είναι σπάνιες οί φορές που οί δαπάνες άνακεφαλαιώνονται και έπομένως καταγράφονται δύο φορές. Τουτο προκύπτει από το γεγονός ότι ή δαπάνη των 6 λιρών για την καταχώριση του δουκικού έγγράφου του έτους 1596, με το όποιο ή Βενετία άναέωσε το προνόμιο των μοναχών του Στύλου να πουλούν το σιτάρι τους χωρίς την επέμβαση των αντιπροσώπων της⁶, μνημονεύεται στο κατάστιχο δύο φορές⁷. "Αν όμως είναι εύκολο να πιστοποιήσουμε ότι ή λέτερα δουκάλ του σιταριού ταυτίζεται με τη γραφήν του σενάτου διά το σιτάρι, είναι αδύνατο να άπομονώσουμε με

1. Στο φ. 19^v σημειώνεται: . . . όταν ήρχουμον εις την Κρήτην. . .

2. Βλ. Χρυσόστομου Φλωρεντή, *Βραβείον της 'Ιεράς Μονής 'Αγ. 'Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου*, 'Αθήνα 1980, σελ. 12, σημ. 3. Το 1601 μαρτυρείται οίκονόμος του Στύλου ο 'Ιάκωβος Σιφναΐος (βλ. Χατζηδάκη, ό.π., σελ. 29), ο όποιος μνημονεύεται στα φύλλα 19^v και 37^v του καταστίχου (1597, 5 Μαρτίου): *έδωκα του παπα κυρ 'Ιακώβου του Συφνίου διά να πάρι εις το μοναστήρι καθώς μου έγράφαν οί πατέρες. . .*

3. Βλ. φ. 8^v, 20^v, 21, 37^v.

4. 'Ετσι, στο φ. 6^v καταχωρίζεται λογαριασμός, στον όποιο μνημονεύεται ή άμοιβή του ζωγράφου 'Ιωάννου Ντελούσα (240 υπέρπυρα). 'Η πράξη έχει διαγραφεί και το ίδιο ποσό των 240 υπέρπυρων που έλαβε ο ζωγράφος σημειώνεται στο φ. 40, μαζί με τα έξοδα για την κατασκευή των διαστύλων του ναού.

5. † το άνωθεν χρέος έγγραφα το εις το άλλο κατάστιχον (φ. 18^v).

6. MM, τόμ. Σ', σελ. 405 - 406 (πρβλ. Μαλέζου, ό.π., σελ. 352 - 353).

7. † όταν έρεγιστράραμε την λέτερα δουκάλ του σιταριού, έδωκα L. 6 (φ. 5). — του καντζηλιέρι που έρεγιστράρισε την γραφήν του σενάτου διά το σιτάρι L. 6 (βλ. πιό κάτω, σελ. 19).

ασφάλεια όλες τις περιπτώσεις διπλών καταγραφών. Μια άλλη παρατήρηση αφορά τις ίδιες τις δαπάνες, οι οποίες δεν ήταν πάντα του οικονόμου που τις κατέγραφε, αλλά αρκετές φορές του παλαιού οικονόμου ή άλλων μοναχών που του είχαν παραδώσει κατάσταση χρεών ή εξόδων τους. Μετά την εξόφληση, ο οικονόμος καταχώρισε και αυτούς τους λογαριασμούς μαζί με τους άλλους¹. Γενικά, τρεις ενότητες λογαριασμών σημειώνονται στο κατάστιχο: α) "Εξοδα για τις ανάγκες του μετοchioύ (τροφή, ρουχισμός, κατασκευή στασιδίων και διαστύλων του ναού, ζωγραφική εικόνων, κατασκευή ή επίσκεψη επίπλων, πατητηρίου, έλαιοτριβείου, αγορά σπιτιών, οικοσκευής, γεωργικών εργαλείων, ζώων κ.κ.). β) Κατάσταση των χρεωφειλετών (στη μία σελίδα αναγράφεται το όνομα του χρεωφειλέτη με το χρέος του και στην αντικρουστή σελίδα η όλικη ή μερική εξόφληση του χρέους· γ) Κατάσταση των χρημάτων και προϊόντων που αποστέλλονται από το μετόχι του Στύλου στο μοναστήρι της Πάτμου.

Στις διάφορες χρηματικές του συναλλαγές ο οικονόμος χρησιμοποιεί ποικίλα νομίσματα: τσεκίνα, δουκάτα, λίρες, γαζέτες, υπέρπυρα, σολδία, ακόμη και άσπρα (όταν πρόκειται για προϊόντα πατμιακά). Συχνά, ωστόσο, κάνει χρήση των όρων *τορνέσια* και *κατρίνια*, για να δηλώσει γενικά τα χρήματα, είτε αυτά είναι λίρες είτε δουκάτα είτε υπέρπυρα². Με βάση τα στοιχεία του καταστίχου, οι νομισματικές αντιστοιχίες που ισχύουν είναι οι ακόλουθες: 1 τσεκίνο ίσοδυναμεί με 103 ή 118 γαζέτες και μία λίρα με 2 1/2 περίπου υπέρπυρα ή με 10 γαζέτες³. Ός προς τα μέτρα και τα σταθμά μνημονεύονται ο *πῆχυς* ή *μπράτζο* για τα υφάσματα, ή *λίτρα* για το μαλλί, το λινάρι, το μπαμπάκι, τα χαλκώματα, το σαπούνι, το λιβάνι, τα σκοινιά, το ψάρι, το τυρί κ.κ., το *μουζούρι* για τα δημητριακά, τις έλιες και το άλάτι, το *μίστατο* για το κρασί και το λάδι, ο *μπῆγος* για τα στεφάνια των βαρελιών, το *γομάρι* για τον άσβέστη, τέλος, το *κιλό* και η *όκα* στις περιπτώσεις που υπολογίζεται το βάρος προϊόντων, τα οποία προέρχονται από την Πάτμο⁴. 'Αξίζει, επίσης, να τονιστεί ότι συχνές είναι οι μνείες των διαφόρων δοχείων που χρησιμοποι-

1. Βλ. φ. 8^v (*εξοδες που μου έμπατάρισεν ο παλαιός οικονόμος παπα κὸρ Νεκτάριος*), φ. 21^v (*τούτοι ένε που έχρεοστοῦσαν του παλαιού οικονόμου και έδωκά του τα έγὼ εκείνου, να μου τα χρεοστοῦσιν έμένα*), φ. 40^v - 41 (του Λεοντίου).

2. *Έδωκά του ακόμη δουκάτα 2 και κατρίνια L. 30* (φ. 6^v). — και *τορνέσια μετρίτὰ υπέρπυρα 57* (φ. 26^v). — και *τορνέσια δουκάτα 2* (φ. 31^v).

3. Βλ. φ. 1: *λάδι μίστατα 12 πρὸς υπέρπυρα 11 τὸ μίστατο = L. 50 γαζ.* 3. — φ. 19: *πρὸς γαζέτες 118 τὸ τζεκίνο.* — *L. 85 1/2 κάμουνν υπέρπυρα 200.* — φ. 37: *πρὸς γαζέτες έκατον τρεῖς τὸ καθὲν τζεκίνο.* — φ. 42^v: *ή L. 57 κάμουνν υπέρπυρα 133 σολδία 19.*

4. † *έκράτουν από την Πάτμον φασόλια κιλά 7 και κονγκία κιλά 6 πρὸς άσπρα 40 τὸ καθὲν κιλὸν στένονν άσπρα 520.* — και *τομάρια 45 πρὸς άσπρα 40 τὸ καθένα στένονν άσπρα 1800.* — και *πετζία 12 πρὸς άσπρα 160 τὸ καθένα στένονν άσπρα 1920* (φ. 20^v).

οὔσαν γιὰ τὴ μέτρηση ἢ τὴν ἀποθήκευση τῶν ὑγρῶν (βουτζί, μεζήνα, ἄφορα, ἀφορέτα) καὶ τῶν δημητριακῶν (μουζούρι)¹.

Ἄπο τις μαρτυρίες τοῦ καταστίχου σχολιάζονται στὴν παρούσα ἐργασία ἐκεῖνες ποὺ ἀναφέρονται στὰ διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ τὶς ἀμοιβές τῶν ἐργαζομένων². Συγχρόνως, ἔγινε προσπάθεια νὰ συγκεντρωθοῦν σὲ ἐνότητες τὰ *realia* (προϊόντα, τρόφιμα, ροῦχα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ζῶα, οἰκοσκευὴ, ὑλικά οἰκοδομῆς κ.ἄ.), τὰ ὁποῖα ἀναγράφονται στὸ σημειωματάριο, μὲ τὴν ἀντίστοιχη τιμὴ κόστους ποὺ παραδίδεται γιὰ τὸ καθένα. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ βέβαιον εἶναι ὅτι βοηθοῦν στὴν ὅσο τὸ δυνατὸν ἀσφαλέστερη προσέγγιση τοῦ κόστους ζωῆς στὴ βενετοκρατούμενη Κρήτη τοῦ φθίνοντος 16ου αἰ.³ Γιὰ τὴ διευκόλυνση, τέλος, τοῦ ἐρευνητῆ κρίθηκε σκόπιμη ἡ καταχώριση σὲ γλωσσάριο τῶν ὄρων, ἰδιωματικῶν λέξεων ἢ καὶ λέξεων ποὺ δὲν εἶναι σήμερονητέες.

Α'. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

Στὴν ἔκδοση τῶν σημειωμάτων μετατρέπεται τὸ βενετικὸ σὲ χριστιανικὸ ἔτος (γιὰ τοὺς μῆνες Ἰανουάριο καὶ Φεβρουάριο), ἐνῶ μὲ ὄρθιες ἀγκύλες δηλώνεται ἡ χρονολογία, ἡ ὁποία συνάγεται μὲ βάση τὴν προηγούμενη ἢ τὴν ἐπόμενη ἀναγραφή. Οἱ ἀμοιβές τῶν ἐργαζομένων κατὰ ἐπάγγελμα (ὅσες μποροῦν νὰ προσδιοριστοῦν) καταχωρίζονται σὲ πίνακα στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου.

1. Βλ. πρὸ κάτω, σελ. 16, 22, 25 - 27.

2. Γιὰ τὰ ἐπαγγέλματα καὶ τὶς ἀμοιβές τῶν ἐργαζομένων στὴν Κρήτη κατὰ τὸν 14ο καὶ 15ο αἰ. βλ. ἀντίστοιχα: Elisabeth Santschi, *Contrats de travail et d'apprentissage en Crète vénitienne au XIVe siècle d'après quelques notaires*, *Revue suisse d'histoire* 19, 1 (1969), σελ. 34 - 73 καὶ Χρύσας Μαλτέζου, *Métiers et salaires en Crète vénitienne (XVe siècle)*, *Mélanges en l'honneur de F. Thiriet* (ὑπὸ ἔκδοση). Πρβλ., ἐπίσης, Ἀγγελικῆς Λατοῦ, *Quelques observations sur l'économie et la société de Crète vénitienne (ca. 1270 - ca. 1305)*, *Bisanzio e l'Italia*, *Raccolta di studi in memoria di Agostino Pertusi*, Μιλάνο 1982, σελ. 190.

3. Εἰδικὰ γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ σιταριοῦ στὴ Ρωμανία ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 14ου ὠς τὶς ἀρχές τοῦ 15ου αἰ. βλ. Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου, *Prix et marchés des céréales en Roumanie (1343 - 1405)*, *Nuova Rivista Storica* 61 (1977), σελ. 291 - 306. Βλ., ἐπίσης, τῆς Ἰδίας, *Trade and Crusade. Venetian Crete and the Emirates of Mentesche and Aydin (1300 - 1405)*, Βενετία 1983, σελ. 163 - 173 (τιμές σιταριοῦ, κρασιοῦ, ζώων, ὑφασμάτων, σαπουνιοῦ κ.ἄ.). Γιὰ τὸ κόστος διαφόρων ἐμπορευμάτων κατὰ τὸν 16ο αἰ. βλ. τὸ σημειωματάριο τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου (ἔκδ. Μ. Ι. Μανούσακα, *Αὐτόγραφον τεύχος χρονικῶν σημειωμάτων καὶ δοσοληπιῶν (1578 - 1588) τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου*, *Θησαυρίσματα* 9 (1972), σελ. 7 - 67) καὶ Πένας Βλαχάκη, *Καταγραφή ἐξόδων γιὰ ἀγορὰ καὶ μεταφορὰ ἐμπορευμάτων ἀπὸ τὴ Βενετία στὰ Χανιά (1595)*, *Θησαυρίσματα* 17 (1980), σελ. 307 - 316.

Γιατρός, ὀδοντογιατρός, σπετζέρης

Ὁ γιατρός¹ καὶ ὁ ὀδοντογιατρός² μνημονεύονται ἀπὸ μίᾳ φορᾷ ὁ καθένας στὸ κατάστιχο καὶ ἀμείβονται γιὰ τὶς ὑπηρεσίες τους μὲ μίᾳ λίρα. Φάρμακα (ἀτζάλη), ἀλλὰ καὶ διάφορα ἀρωματικὰ χόρτα καὶ μπαχαρικά, ἀγοράζονται ἀπὸ τὸ σπετζαρίον καὶ τὸν σπετζέρη· ὁ τελευταῖος ἐκτελοῦσε συχνὰ χρέη γιαιτροῦ.

φ. 11	1596, Μαΐου 14	
	— ἐκεινοῦ ποῦ ἐκαθάρισε τὰ δόντιά μου	L. 1
φ. 40 ^v	[1599]	
	— τοῦ ἱατροῦ	L. 1
	— τοῦ σπετζέρι	L. 1
	— εἰς τὸ σπετζαρίον	L. 5
	1600 (βεν. ἔ. 1599), Ἰανουαρίου 26	
	— ἔδωκα τοῦ σπετζέρι	ὕπ. 30
	— τοῦ σπετζέρι εἰς τὸ ἀτζάλη τὸ γιαι- τρικόν	L. 7 ¹ / ₂
	— τοῦ σπετζέρι	L. 2

Ράφτης

Οἱ μνεῖες χρηματικῶν ποσῶν ποῦ διατίθενται στὴν ἀγορὰ ρούχων καὶ σὲ ραπτικά εἶναι συχνὲς στὸ κατάστιχο. Τὶς περισσότερες, ὅμως, φορὲς ἢ ἀμοιβὴ τοῦ ράφτη δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ προσδιοριστεῖ μὲ ἀκρίβεια, γιὰτὶ εἴτε τὸ ποσὸ ποῦ πληρώνεται στὰ ραπτικά καταχωρίζεται μαζὶ μὲ τὰ ποσὰ ποῦ καταβάλλονται γιὰ τὴν ἀγορὰ τῶν ρούχων, τῶν κλωστῶν, τῶν κουμπιῶν κλπ. εἴτε, πάλι, γιὰτὶ ἡ ποσότητα τῶν ρούχων ποῦ ράβονται δὲν δηλώνεται (λ.χ. ραπτικά εἰς τὰ ποκάμισα ἢ ραπτικά εἰς τὰ καλτζόνια). Ὁ ράφτης, πάντως, τοῦ μετοχιοῦ, ὁ Διονύσιος Πολυδουκατάς, εἰδικευμένος, ὅπως φαίνεται, στὴ ραπτικὴ τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἱερωμένων, ἀμείβεται μὲ ἀξιόλογα ποσὰ ποῦ φτάνουν ὡς τὰ πέντε χρυσὰ δουκάτα. Ἐραβε ράσα, μαντόρασα, χοντρόρασα, κοντό-

1. Ὁ ἄρρωστος (ἢ ἀνήμπορος λόγῳ ἡλικίας) ποῦ χρειάστηκε τὴ βοήθεια τοῦ γιαιτροῦ ἦταν ὁ παπὰς κύρ Μακάριος. Στὴν ἀναγραφὴ τῶν δικῶν του δαπανῶν περιλαμβάνεται τόσο ἡ πληρωμὴ τοῦ γιαιτροῦ καὶ τοῦ σπετζέρη ὅσο καὶ τὰ ἔξοδα τῆς ταφῆς του (λ. 8). Γιὰ τὴν ἀσκηση τῆς ἱατρικῆς στὴν Κρήτη κατὰ τὸν 14ο αἰ. βλ. Elisabeth Santschi, *Médecine et justice en Crète vénitienne au XIVe siècle*, *Θησαυρίσματα* 8 (1971), σελ. 17 - 48.

2. Οἱ ὀδοντογαιτροὶ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὸν καθαρισμὸ τῶν δοντιῶν διάφορα καταπισσώματα (βουλλώματα), μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ κερὶ (Φ. Κουκουλέ, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς*, τόμ. 5', Ἀθήνα 1957, σελ. 26).

ρασα, ἀμπάδες, πουκάμισα, βράκες, καλτζόνια, σωφόρια, ξωφόρια, ζιπόνια καὶ ποδιές. Δὲν εἶναι βέβαιο, ἂν ἦταν ὁ ἴδιος πού ἔφτιαχνε τὶς σκούφιες, τὰ καμηλαύκια καὶ τὰ σοκαμήλαυκα ἢ ἂν τὰ τελευταῖα τὰ ἔραβαν εἰδικοί καπελλάδες καὶ σκουφάδες. Ὁ Πολυδουκατὰς ἐξυπηρετοῦσε τὸ μετόχι, ἀγοράζοντας τὰ ρούχα πού χρειάζονταν οἱ μοναχοί, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐξοφλοῦσαν ἄλλοτε μὲ χρήματα καὶ ἄλλοτε πληρώνοντας τὸ ἀντίτιμο σὲ σιτάρι, κουκκία καὶ τυρί.

φ. 10 ^v	1596, Μαΐου 4	
	— ραπτικά εἰς τὰ καλτζόνια	L. 1
φ. 11	1596, Μαΐου 7	
	— φτιαστικά εἰς τὰ καλτζόνια	L. -- γαζ. 5
φ. 12 ^v	1596, [Ὀκτώβριος ἢ Νοέμβριος]	
	— εἰς μίαν πύλην κοντάδια διὰ ποδιάν	γαζ. 7
	— εἰς μαντόρασον πύχες 15	L. 25 γαζ. 6
	— εἰς μετάξι, κορδόνι καὶ κομπία τῆς καμιλῆς	L. 5
	— καὶ ραπτικά	L. 4 γαζ. 3
φ. 14	[1596]	
	τοῦ Πολυδουκατὰ εἰς μαντόρασον πύχες 2 1/2 καὶ ραπτικά εἰς ἄλλα ρούχα καὶ κλοσταῖς καὶ μπουκασὶ καὶ μετάξι	L. 47
	— ραπτικά τοῦ μικροῦ τοῦ διάκου	L. 2 γαζ. 2
φ. 15	[1596]	
	— εἰς ποκάμισα πέντε καὶ βράκες τέσσερις ραπτικά	L. 10
φ. 6 ^v	[1597], Ἰουλίου 29 ¹	
	— ἔδωκα ἀκόμη τοῦ Πολυδουκατὰ καὶ κατρίνια	δουκ. 4 L. 11 1/2
	[1597], Αὐγούστου 12	
	— ἀκόμη ἔδωκα του Πολυδουκατὰ	δουκ. 1
	[1597], Αὐγούστου 13	
	— ἔδωκά του ἀκόμη ἕτερα	δουκ. 5
	† ἔδωκα τοῦ Διονυσίου Πολυδουκατὰ κουκκία μουζούρια 2 καὶ σιτάρι μουζούρια 2 καὶ	δουκ. 4
	καὶ τυρὶ κομμάτι ἕνα λίτρος 8, διὰ τὰ ἀγοράση μαντόρασα τὰ μᾶς κάμη ρούχα	

1. Τὰ σημειώματα στὸ φ. 6^v ἔχουν διαγραφῆ μετὰ μία πλάγια γραμμὴ.

10	11
<p>1076</p> <p>1 - 1000</p> <p>2 - 1000</p> <p>3 - 1000</p> <p>4 - 1000</p> <p>5 - 1000</p> <p>6 - 1000</p> <p>7 - 1000</p> <p>8 - 1000</p> <p>9 - 1000</p> <p>10 - 1000</p> <p>11 - 1000</p> <p>12 - 1000</p> <p>13 - 1000</p> <p>14 - 1000</p> <p>15 - 1000</p> <p>16 - 1000</p> <p>17 - 1000</p> <p>18 - 1000</p> <p>19 - 1000</p> <p>20 - 1000</p> <p>21 - 1000</p> <p>22 - 1000</p> <p>23 - 1000</p> <p>24 - 1000</p> <p>25 - 1000</p> <p>26 - 1000</p> <p>27 - 1000</p> <p>28 - 1000</p> <p>29 - 1000</p> <p>30 - 1000</p> <p>31 - 1000</p> <p>32 - 1000</p> <p>33 - 1000</p> <p>34 - 1000</p> <p>35 - 1000</p> <p>36 - 1000</p> <p>37 - 1000</p> <p>38 - 1000</p> <p>39 - 1000</p> <p>40 - 1000</p> <p>41 - 1000</p> <p>42 - 1000</p> <p>43 - 1000</p> <p>44 - 1000</p> <p>45 - 1000</p> <p>46 - 1000</p> <p>47 - 1000</p> <p>48 - 1000</p> <p>49 - 1000</p> <p>50 - 1000</p> <p>51 - 1000</p> <p>52 - 1000</p> <p>53 - 1000</p> <p>54 - 1000</p> <p>55 - 1000</p> <p>56 - 1000</p> <p>57 - 1000</p> <p>58 - 1000</p> <p>59 - 1000</p> <p>60 - 1000</p> <p>61 - 1000</p> <p>62 - 1000</p> <p>63 - 1000</p> <p>64 - 1000</p> <p>65 - 1000</p> <p>66 - 1000</p> <p>67 - 1000</p> <p>68 - 1000</p> <p>69 - 1000</p> <p>70 - 1000</p> <p>71 - 1000</p> <p>72 - 1000</p> <p>73 - 1000</p> <p>74 - 1000</p> <p>75 - 1000</p> <p>76 - 1000</p> <p>77 - 1000</p> <p>78 - 1000</p> <p>79 - 1000</p> <p>80 - 1000</p> <p>81 - 1000</p> <p>82 - 1000</p> <p>83 - 1000</p> <p>84 - 1000</p> <p>85 - 1000</p> <p>86 - 1000</p> <p>87 - 1000</p> <p>88 - 1000</p> <p>89 - 1000</p> <p>90 - 1000</p> <p>91 - 1000</p> <p>92 - 1000</p> <p>93 - 1000</p> <p>94 - 1000</p> <p>95 - 1000</p> <p>96 - 1000</p> <p>97 - 1000</p> <p>98 - 1000</p> <p>99 - 1000</p> <p>100 - 1000</p>	<p>11</p> <p>1 - 1000</p> <p>2 - 1000</p> <p>3 - 1000</p> <p>4 - 1000</p> <p>5 - 1000</p> <p>6 - 1000</p> <p>7 - 1000</p> <p>8 - 1000</p> <p>9 - 1000</p> <p>10 - 1000</p> <p>11 - 1000</p> <p>12 - 1000</p> <p>13 - 1000</p> <p>14 - 1000</p> <p>15 - 1000</p> <p>16 - 1000</p> <p>17 - 1000</p> <p>18 - 1000</p> <p>19 - 1000</p> <p>20 - 1000</p> <p>21 - 1000</p> <p>22 - 1000</p> <p>23 - 1000</p> <p>24 - 1000</p> <p>25 - 1000</p> <p>26 - 1000</p> <p>27 - 1000</p> <p>28 - 1000</p> <p>29 - 1000</p> <p>30 - 1000</p> <p>31 - 1000</p> <p>32 - 1000</p> <p>33 - 1000</p> <p>34 - 1000</p> <p>35 - 1000</p> <p>36 - 1000</p> <p>37 - 1000</p> <p>38 - 1000</p> <p>39 - 1000</p> <p>40 - 1000</p> <p>41 - 1000</p> <p>42 - 1000</p> <p>43 - 1000</p> <p>44 - 1000</p> <p>45 - 1000</p> <p>46 - 1000</p> <p>47 - 1000</p> <p>48 - 1000</p> <p>49 - 1000</p> <p>50 - 1000</p> <p>51 - 1000</p> <p>52 - 1000</p> <p>53 - 1000</p> <p>54 - 1000</p> <p>55 - 1000</p> <p>56 - 1000</p> <p>57 - 1000</p> <p>58 - 1000</p> <p>59 - 1000</p> <p>60 - 1000</p> <p>61 - 1000</p> <p>62 - 1000</p> <p>63 - 1000</p> <p>64 - 1000</p> <p>65 - 1000</p> <p>66 - 1000</p> <p>67 - 1000</p> <p>68 - 1000</p> <p>69 - 1000</p> <p>70 - 1000</p> <p>71 - 1000</p> <p>72 - 1000</p> <p>73 - 1000</p> <p>74 - 1000</p> <p>75 - 1000</p> <p>76 - 1000</p> <p>77 - 1000</p> <p>78 - 1000</p> <p>79 - 1000</p> <p>80 - 1000</p> <p>81 - 1000</p> <p>82 - 1000</p> <p>83 - 1000</p> <p>84 - 1000</p> <p>85 - 1000</p> <p>86 - 1000</p> <p>87 - 1000</p> <p>88 - 1000</p> <p>89 - 1000</p> <p>90 - 1000</p> <p>91 - 1000</p> <p>92 - 1000</p> <p>93 - 1000</p> <p>94 - 1000</p> <p>95 - 1000</p> <p>96 - 1000</p> <p>97 - 1000</p> <p>98 - 1000</p> <p>99 - 1000</p> <p>100 - 1000</p>

Τὸ κατάστιχο τοῦ Στόλου (φ. 10^ν - 11)

	— ἀκόμη ἔδωκά του σιτάρι μουζούρια 5 καὶ τυρὶ λίτρες $11\frac{1}{4}$		
	— ἔδωκα τοῦ κάτωθεν δασκάλου [Ἰω- άννη Ντελούσα] διὰ τὸν Πολυδου- κατὰν		γαζ. 18
	— ἔδωκα τοῦ ἄνωθεν εἰς δύο βολαῖς	δουκ.	8
	— ἔδωκα τοῦ ἄνωθεν κατρίνια	L.	$11\frac{1}{2}$
	— ἀκόμη ἔδωκά του	δουκ. χρυσὰ	5
	καὶ	L.	4
	— ἀκόμη ἔδωκά του κατρίνια	L.	100
	— ἔδωκά του ἀκόμη	δουκ.	2
	καὶ κατρίνια	L.	30
φ. 19 ^v	[1597]		
	— καματικά εἰς τρεῖς σκούφες ἔδωκα		γαζ. 15
φ. 20	[1598]		
	— εἰς ράσον διὰ ποκάμισα δικά του [τοῦ Καλλιστράτου]	L.	11
	— τοῦ Πολυδουκατὰ εἰς ραπτικά του	ὑπ.	14
	— εἰς ἀμπὰ πίχες 4	ὑπ.	16
	— εἰς τὸ ράσον τοῦ παπᾶ	ὑπ.	36
	— καὶ ραπτικά	ὑπ.	5
	— εἰς τὸ ποκάμησον	ὑπ.	12
	— εἰς τὸ σοφόρι καὶ ξοφόρη τὸ μαντόρα- σον πίχες $21\frac{1}{2}$ διὰ	ὑπ.	90
	σιράδια, μετάξη καὶ κομπία καὶ μπουκασὶ	ὑπ.	23
	ραπτικά	ὑπ.	19
	— εἰς τὸ καμηλαύκη	ὑπ.	17
	— τὸ μανδὴ πίχες 17	ὑπ.	72
	— ἔξοδές του ὄλαις	ὑπ.	16
	καὶ ραπτικά	ὑπ.	27
	— εἰς τὸ χοντρόρασον	ὑπ.	35
	— εἰς δύο σοκαμίλανκα	ὑπ.	6
	— εἰς ράσον διὰ ποκάμισα πίχες $31\frac{1}{2}$ ἔδωκα	ὑπ.	$78\frac{1}{2}$
	— τὰ ράσα του τὰ μαύρα πίχες 23	ὑπ.	89
	— σιράδια, κομπία καὶ κλοσταῖς	ὑπ.	6
	— καὶ ραπτικά	ὑπ.	12
	— ραπτικά εἰς δύο βράκαις	ὑπ.	5

φ. 40 ^v	[1599]		
	— τοῦ Πολυδουκατὰ εἰς ραπτικά	ὑπ.	38
	1600 (βεν. ξ. 1590), Ἰανουαρίου 26		
	— ραπτικά εἰς τὰ ποκάμισά του [τοῦ		
	Λεοντίου]	L.	7 γαζ. [.]
φ. 41	[1601]		
	— εἰς ἓνα ράσον	ὑπ.	21
	— εἰς πανὶ λινὸν διὰ ποκάμισα	ὑπ.	30
	— εἰς τὰ ραπτικά τῶν ποκαμίσεων	ὑπ.	7 1/2
	— εἰς ἀμπὰν πίχες 6	ὑπ.	24
	— ραπτικά εἰς τὸν ἀμπὰ	ὑπ.	4
	— εἰς δύο ποκάμισα παλαιὰ	ὑπ.	3
	— τὸ σοφόρι τὸ μαντόρασον πίχες 9	ὑπ.	49 1/2
	— καὶ τὸ ξοφόρι πίχες 10	ὑπ.	49
	μπουκασί, σιοράδια, κομπία καὶ με-		
	τάξη ὄλα	ὑπ.	18
	— καὶ ραπτικά	ὑπ.	15
	— εἰς τὸ καμηλαύκι	ὑπ.	16
	καὶ εἰς τὸ κοντόρασον ἔξοδες καὶ ρα-		
	πτικά	ὑπ.	6
	— εἰς τὴν ρασὲν ποὺ ἐπῆρεν [ὁ Λεόν-		
	τιος] ἔδωκα τοῦ Μανοῦ	ὑπ.	24
	— εἰς δύο σοκαμίλανκα	ὑπ.	6
	— εἰς τὸ πανὶ ποὺ ἐπῆρεν ἀπὸ τὸν πατὰ		
	Νεόφυτον πίχες 13 πρὸς γαζέτες 6		
	τὴν πίχην ἔδωκά του		γαζ. 78
	— εἰς ράσον διὰ ποκάμισα πίχες 31 1/2	ὑπ.	78 1/2
	— εἰς τὰ ράσα του [τοῦ Λεοντίου] τὰ		
	μαύρα πίχες 21	ὑπ.	82
	— σιοράδια, κομπία καὶ κλοσταῖς	ὑπ.	5
	— ραπτικά	ὑπ.	11
	— εἰς δύο βράκαις ραπτικά	ὑπ.	4 σολδ. 2
	— εἰς τὸ ζηπόρι σπέζες καὶ ραπτικά	ὑπ.	4

Κτίστης

Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες εἶναι οἱ μαρτυρίες ποὺ ἀναφέρονται στὰ μεροκάματα τοῦ κτίστη, καθὼς καὶ στὸ εἶδος, τὴν ποσότητα καὶ τὸ κόστος τῶν ὑλικῶν, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὸ κτίσιμο, τὸ ἀσβέστωμα, καὶ τὴν κατασκευὴ δαπέδου. Ὁ μαστρο-Τομαζῆς καὶ ὁ γιός του Μπερναρδῆς γιὰ τὸ

ἀσβέστωμα τῆς καμερέτας τοῦ Στύλου καὶ τὸ κτίσιμο στὴ Γούβα τοῦ Παλαιοκάστρου¹ δούλεψαν ἑπτὰ ἡμέρες ὁ ἕνας καὶ τέσσερεις ὁ ἄλλος καὶ ἔλαβαν συνολικὰ 66 ὑπέρπυρα. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τριῶν μύλων χρησιμοποιήθηκαν 31 πέτρες ἀξίας 197 1/2 ὑπερπύρων καὶ 5 τάβλες ἀξίας 55 ὑπερπύρων. Γιὰ τὴν πληρωμὴ τοῦ μαστόρου καὶ τὴν προμήθεια καρφιῶν ὁ οἰκονόμος ἔδωσε 7 ὑπέρπυρα. Ὁ μάστορας ποὺ ἔφτιαξε τὸν πάτο τοῦ μαγαζιᾶ χρειάστηκε ἑννέα τάβλες ἀξίας 108 ὑπερπύρων καὶ 550 καρφιὰ ἀξίας 16 ὑπερπύρων δούλεψε ἕξι ἡμέρες καὶ πῆρε γιὰ τὸν κόπο του 30 ὑπέρπυρα. Γιὰ τὸ χαλίκωμα τοῦ πάτου ὁ κτίστης χρησιμοποίησε τέσσερα γομάρια ἀσβέστη καὶ ἔλαβε ὡς ἀμοιβὴ 8 ὑπέρπυρα. Οἱ πέτρες γιὰ τὸ κτίσιμο τοῦ καμπαναριοῦ στοίχισαν 34 1/2 ὑπέρπυρα καὶ ἡ καμπάνα 144 ὑπέρπυρα. Οἱ τρεῖς κτίστες ποὺ δούλεψαν 15 ἡμέρες γιὰ τὸ κτίσιμο πῆραν συνολικὰ 52 1/2 ὑπέρπυρα. Ὁ νοῦλος γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν πετρῶν κόστισε 5 1/2 ὑπέρπυρα.

- φ. 5^v 1596, Ἀπριλίου 22
 † ἔκαμεν ὁ μαστρο-Τομαζής, ὅταν ἀσβε-
 στόναμε τὴν καμερέταν τοῦ Στύλου
 ἡμέραις 4
 — καὶ ὁ νιός του ὁ Μπερναρδής ἡμέ-
 ραις 4
 — ὅταν ἐκτίσασι στὴν Γούβα τοῦ Πα-
 λαιοκάστρου, ἔκαμεν ἡμέραις 3
 — ἔδωκά τονε πληρωμὴν ὕπ. 66
- φ. 2 [1599]
 † ἐδώκαμεν εἰς πέτραις ποὺ ἐκάμαμε
 τῆς δύο μύλους εἰς κομμάτια 20 ὕπ. 120
 — ἀκόμη διὰ τὸν ἄλλον μύλον πέτραις κο-
 μάρια ἑνδεκα ὕπ. 77 1/2
 — εἰς ταύλες πέντε διὰ ἄγκλες ὕπ. 55
 — εἰς καρφία καὶ τοῦ μαστόρου ὕπ. 7
 ὕπ. 259 1/2
- φ. 39^v [1599]
 † ἔδωκα εἰς ταύλες ὀκτώ διὰ τὸν μαγα-
 ζιᾶ κάτω εἰς τὸν πάτον του ὕπ. 96
 ταῖς ὁποῖαις ἐπίγραμεν ἀπὸ τὸν Ἀν-

¹ Γιὰ τὸ Παλαιόκαστρο (ἐπ. Ἀποκορώνου) βλ. G. Gerola, *Monumenti veneti nell'isola di Creta*, τόμ. Α', μέρ. β'. Βενετία 1906, σελ. 549 - 559 καὶ Στ. Σπανάκης, *Κρήτη*, τόμ. Β' (Δυτικὴ Κρήτη), Ἱεράκλειο χ.χ., σελ. 64 - 70. Γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς βλ. Κ. Δουνάκης, *Ἱστορία τοῦ Ἀποκορώνου*, Κρητικὴ Ἔστια, τεύχος 171, Ἰούνιος 1967, σελ. 241 κέ. Ἡ Γούβα πιθανότατα ἦταν τοποθεσία.

τόνοι τὸν Σκούφον πρὸς ὑπέρπυρα 12	
τὴν καθὲν ταύλα, ἀκόμη ταύλα μία	ὕπ. 12
— εἰς καρφία 550	ὕπ. 16
— Καὶ τοῦ μαστόρου εἰς ἡμέραις 6	ὕπ. 39
	ὕπ. 154
— Καὶ τοῦ μαστόρου τοῦ κτίστη πρὸς τὸ	
ἐχαλικολόγησε	ὕπ. 8
— καὶ εἰς ἀσβέστην γομάρια 4	ὕπ. 24
— ἔδωκα εἰς τὴν καμπάνα πρὸς ἐπῆρα	ὕπ. 144
— εἰς ταῖς πέτραις τοῦ καμπαναρίου	ὕπ. 34 1/2
καὶ εἰς ναύλα τῶν πετρῶν	ὕπ. 5 1/2
— ἐκάμασιν καὶ οἱ τρεῖς μαστόροι πρὸς	
τὸ ἐκτίσασιν τὸ καμπαναρίον ἡμέραις	
15 ἐπῆρασιν	ὕπ. 52 1/2

Τεχνίτης εἰδικευμένος στὴν κατασκευὴ ἐλαιοτριβείου καὶ πατητηρίου

Ὁ μάστορας πρὸς ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴ μαγγάνων γιὰ τὸ ἐλαιοτριβεῖο καὶ τὸ πατητήρι ἐργάσθηκε 8 ἡμέρες καὶ πῆρε ὡς ἀμοιβὴν 48 ὑπέρπυρα. Ὁ τεχνίτης πρὸς ἔφτιαξε τὶς ἄφορες καὶ τὰ βρασικά τοῦ ἐλαιοτριβείου πῆρε 33 ὑπέρπυρα καὶ 16 σολδία, ἐνῶ ὁ Στεφανῆς Ἀσπρέ, ἀπὸ τὸ χωριὸ Πομόνια, γιὰ τὴν κατασκευὴ 17 σφυριδίων (πρὸς 2 1/2 ὑπέρπυρα τὸ ἕνα) πῆρε προκαταβολικὰ 3 ὑπέρπυρα καὶ 3 σολδία, καὶ τὸ ὑπόλοιπο ὀφειλόμενον πρὸς σὲ μιγάδι καὶ σιτάρι.

φ. 10 1597 (βεν. ἔ. 1593), Ἰανουαρίου 5¹

† ἔδωκα τοῦ Στεφανῆ Ἀσπρὸς μιγάδι	
μουζούρια 3 διὰ ὑπέρπυρα 39, ἀκόμη	
ἔτερα ὑπέρπυρα 3 σολδία 3, σύμα ὄλα	ὕπ. 42 1/2
διὰ νὰ μᾶς κάμει σφυριδία 17 πρὸς	
ὑπέρπυρα 2 1/2 τὸ καθένα	
— ἔδωκά του καὶ σιτάρι μουζούρι ἕνα	
διὰ ὑπέρπυρα 17 νὰ μᾶς φέρει τὰ	
τορνέσια. ἔφερον ὁ μαστροῦ Στεφανῆς	
σφυριδία 13	

1. Ἡ σχετικὴ μὲ τὰ ἔξοδα κατασκευῆς σφυριδίων ἀναγραφὴ ἔχει καταχωριστεῖ δύο φορές. Ἡ πρώτη, προφανῶς λανθασμένη, ἔχει διαγραφεῖ μὲ δύο πλάγιες γραμμές. Σ' αὐτὴν μνημονεύεται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Στεφανῆ, καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἰωάννης, καθὼς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ τῶν δύο μαστρῶν (ἀπὸ τα Πομόνια).

φ. 8 ^v	[1598]	
—	εἰς φτιάσιμον τῶν ἀφόρων καὶ τῶν βρασκίων τοῦ λετριβίου	ὕπ. 33 σολδ. 16
φ. 40	[1599]	
†	ἔδωκα εἰς τὰ ξύλα τῶν μαγγάνων ἀ- γορὰν	ὕπ. [1] 30 ¹
—	ἔκαμε καὶ ὁ μάστορας ἡμέραις 8 ἐ- πήρεν	ὕπ. 48
—	καὶ σπέζες του	ὕπ. 24
—	ἔδωκα εἰς τὸ ἄλλο ζευγάρι τὰ σταφι- λομάγγανα ποῦ ἐπήρα ἀπὸ τὸν Μα- νὸν Καλλονὰν	ὕπ. 60

Μαραγκὸς

Τὰ στοιχεῖα τοῦ καταστήτου ποῦ ἀφοροῦν τὴν ἀμοιβὴ τοῦ μαραγκοῦ εἶναι συγκεκριμένα. Ἔτσι, γιὰ νὰ φτιάξει δύο ἀρμάρια, τρεῖς παγκέτες, μιὰ πόρτα, ἓνα τραπέζι καὶ ἓνα κρεβάτι, ὁ μαραγκὸς πῆρε ὡς ἀμοιβὴ 180 ὑπέρπυρα. Τὸ ξύλο ποῦ χρειάστηκε γιὰ τὴν κατασκευὴ τους (22 τάβλες) κόστισε 242 ὑπέρπυρα, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ὕλικα 61 ὑπέρπυρα. Ὁ μάστορας, πάλι, ποῦ ἔφτιαξε τὰ στασιδία τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔκανε κι ἄλλα μαστορέματα στὴν πόρτα, τὸ παράθυρο καὶ τὸ βημόθυρο, ἔλαβε ὡς ἀμοιβὴ γιὰ ἐργασία εἰκοσιδύο ἡμερῶν 132 ὑπέρπυρα. Τὰ ὕλικα (29 τάβλες, 1000 καρφιά, μάσκολα, κρικελλάκια, τζαβρούνια, ψαρόκολλα κ.ἄ.), κόστισαν περίπου 127 λίρες. Ὁ ναῦλος γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν ξύλων στοίχισε 4 λίρες. Τέλος, γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς πόρτας καὶ τοῦ παραθύρου στὸ σπίτι τοῦ Παλαιοκάστρου δαπανήθηκε γιὰ τὴν ἀγορὰ τῶν ὕλικῶν (3 1/2 τάβλες, μάσκολα καὶ καρφιά) τὸ ποσὸ τῶν 51 ὑπερπύρων καὶ γιὰ τὴν ἀμοιβὴ τοῦ μαστόρου τὸ ποσὸ τῶν 22 ὑπερπύρων.

φ. 5 ^v -6	[1597]	
†	εἰς ταύλες 22 ποῦ ἔκαμεν ἀρμάρια 2, παγκέταις 3, πόρτα 1, τραπέζαν 1 καὶ εἰς τὸν κρεβάτον	ὕπ. 242
—	εἰς καρφία, πορταδέλες καὶ τζεντα- ρόλες	ὕπ. 25
—	εἰς δύο κατίνες τῆς μπαγκας	ὕπ. 10
†	εἰς μῆλα τῶν αρμαρίων	ὕπ. 5
—	εἰς μάσκολα	ὕπ. 10
—	εἰς τρία μουράλια διὰ τὴν τραπέζαν	ὕπ. 11
—	καματικά τοῦ μαστόρου	ὕπ. 180

1. Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς εἶναι δυσανάγνωστος.

φ. 39 ^v	[1599]		
	† ἔδωκα εἰς ταύλες 20 πὸν ἐπήρα νὰ κάμω τὰ στασίδια τῆς ἐκκλησίας	ὕπ.	68 γαζ. 3
	— καὶ εἰς ναύλον νὰ ταῖς φέρω	L.	4
	— Καὶ εἰς δύο τζαβρούνια διὰ τὰ διάστελα	L.	5 γαζ. 1/2
	— εἰς καρφία 500 τῆς σοφίτας	L.	5
	— εἰς ρίζες τῶν στασιδίων 30	L.	1 1/2
	— ἀκόμη εἰς ταύλες 9	L.	31
	— εἰς καρφία τῆς σοφίτας 500	L.	5
	— εἰς καρφία τζαβρουνάρικα καὶ τζενταρόλες καὶ ψαρόκολλα	L.	2
	— εἰς μάσκολα τῆς πόρτας καὶ τοῦ παραθυρίου καὶ σεραδόρου τῆς πόρτας καὶ εἰς τὸ σίδηρον τοῦ βημοθύρου καὶ κρικελλάκια	L.	9
	— ὁ μάστορας ἔκαμε ἡμέραις 22 ἐπῆρεν	ὕπ.	132
φ. 40	[1599]		
	— εἰς τὸ σπήτην τοῦ Παλαιοκάστρου εἰς ταύλες τρεῖς ἡμισυ πὸν ἐκάμασι τὴν πόρτα καὶ τὸ παραθύρι	ὕπ.	28
	— εἰς τὰ μάσκολα	ὕπ.	18
	— εἰς καρφία	ὕπ.	5
	— τοῦ μαστόρου	ὕπ.	22

Χαλκιάς

Ἐκτὸς 1 ἕως 6 λίρες ὑπολογίζονται τὰ καματικά τοῦ χαλκιᾶ, ὁ ὁποῖος κατασκευάζει (ἢ ἐπισκευάζει) σφίνες, κιαβέτες καὶ κατζούνους.

φ. 12	1596, Σεπτεμβρίου 28		
	— τοῦ χαλκέως	L.	2
φ. 12 ^v	1596, [Ὀκτώβριος ἢ Νοέμβριος]		
	— εἰς τὸν χαλκέα διὰ τοὺς κατζούνους	L.	1 γαζ. 5
	— τοῦ χαλκέως	L.	1 γαζ. 1
φ. 8 ^v	[1598]		
	— εἰς σίδηρον L. 27 πὸν ἔκαμε [ὁ Νεκτάριος] σφίνες καὶ κιαβέτες	ὕπ.	27
	— καὶ καματικά τοῦ χαλκέως	ὕπ.	16
φ. 9	[1598]		
	— τοῦ χαλκία	L.	3 γαζ. 8

φ. 9^v [1598]
— τοῦ χαλκία L. 3 γαζ. 8 σολδ. 5

Σαμαράς, σελλάς, χαλιναράς

Ἡ ἀμοιβὴ τῶν μαστόρων ποὺ κατασκευάζουν ἢ ἐπισκευάζουν σαμάρια, σέλλες, χαλινάρια, στρωσίδια καὶ ἄλλα ἐξαρτήματα γιὰ τὴν προφύλαξη τῶν ζώων ἢ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν κατόχων τους κυμαίνεται ἀπὸ 2 γαζέτες ὡς 9 λίρες.

φ. 10^v 1596, Μαρτίου 29
— εἰς φτιάσιμον τῆς σέλλας L. — γαζ. 2

1596, Ἀπριλλίου 19
— εἰς φτιάσιμον τοῦ σομαρίου τῆς μικρῆς μούλας L. — γαζ. 4

φ. 12 1596, Αὐγούστος
— τοῦ μαστόρου νὰ κάμει πετουράλε, πιστίαν καὶ σκαλόλουρα L. 8

φ. 15 [1596]
— τοῦ μαστόρου διὰ τὰ σομάρια L. 2
— ἀκόμη εἰς τὰ σομάρια τὰ παλαιὰ L. 4 γαζ. 8
— εἰς τὰ κενούρια σομάρια L. 9
— φτιαστικά εἰς ἓνα σομάρι L. 1

φ. 15^v [1596]
— καματικά εἰς δύο στρωσίδια L. 2

φ. 9^v [1598]
— εἰς ἓνα στρωσίδι τῆς ψαρῆς μούλας L. 2 γαζ. 5 σολδ. 4
— εἰς καρφία καὶ πρόκες καὶ εἰς τὸ κάρφωμάν του L. — γαζ. 7 σολδ. 3
— εἰς τὸ στρωσίδι τῆς Ζεῖταις L. 2 γαζ. 5 σολδ. 6
— εἰς τὸ κάρφωμάν του L. — γαζ. 7

Ἄλλοι τεχνίτες καὶ δουλευτάδες

Στὸ κατάστιχο μνημονεύονται διάφοροι τεχνίτες μὲ καταμερισμένες εἰδικότητες: ὁ μαστρο-Σταμάτης Σκορδάς ποὺ ἔφτιαξε τὸ ἀδράχτι καὶ τοὺς μύλους, ὁ στρωματάς, ὁ ὀμπρελλάς, ὁ πελέκαπας, ἓνας Ἑβραῖος βυρσοδέψης (γναφέος)¹, ὁ βουτζὰς Ἰωάννης Κολιτζάνης, ὁ μάστορας ποὺ ἔκανε τὰ μουζούρια καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἐβούλλωσε.

1. Γνωστὴ εἶναι ἡ ἐνασχόληση τῶν Ἑβραίων τῆς Κρήτης μὲ τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὸ ἐμπόριο δερμάτων (πρβλ. Ζαχαριάδου, *Trade and Crusade*, σελ. 166 καὶ σημ. 704).

Σημειώνονται, επίσης, οί πληρωμές τῶν δουλευτάδων¹ πού βοήθησαν στίς ἐργασίες τοῦ τρύγου καί ἡ ἀμοιβή ἐκείνου πού κοπάνισε τὸ λινάρι², ἐνῶ παραλείπονται, πιθανότατα ἀπὸ παραδρομῆ, τὰ ἀντίστοιχα ποσὰ ἀμοιβῆς τῶν γυναικῶν πού ἔξανα τὸ μαλλί, ὅπως καί τῶν ἐργατῶν πού μάζεψαν τὸ μπαμπάκι καί τίς ἐλίές. Ἀναγράφονται, τέλος, τὰ ἡμερομίσθια διαφόρων μαστόρων (χωρὶς ὅμως νὰ δηλώνεται ἡ εἰδικότητα ἢ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας πού ἔκαναν), καθὼς καί δουλευτάδων πού ἔλαβαν ὡς δάνεια εἴτε προϊόντα εἴτε χρηματικὰ ποσὰ ἔναντι ἐργασίας, τὴν ὁποία ὄφειλαν νὰ προσφέρουν στὸ μετόχι.

φ. 23 ^v	[1596], <i>Μαρτίου 31</i>		
	— ἔδωκα τοῦ Ἀντωνίου Κλαπατζαρά,		
	τοῦ Σφατι τοῦ ἀδελφοῦ, δουκάτο ἕνα		
	νὰ μὰς δουλεύει	δουκ.	1
φ. 11	<i>1596, Μαΐου 7</i>		
	— εἰς τὰ ξύλα τῆς ὀμπρέλας	L.	3 γαζ. 1
	— τοῦ μαστόρου πὸν τὴν ἔκαμε	L.	2
φ. 11	<i>1596, Ἰουνίου 9</i>		
	— εἰς τὰ σίδερα τοῦ παλαιοῦ μουζουρίου	L.	1 γαζ. 2
	<i>1596, Ἰουνίου 26</i>		
	— εἰς δύο μουζούρια καινούργια	L.	4 γαζ. 3
	— τοῦ μαστόρου πὸν ἔκαμε τὰ σίδερα		
	των	L.	8 γαζ. 6
	— ἐκεινοῦ πὸν τὰ ἐβούλλοσεν	L.	3
φ. 12	<i>1596, Αὐγούστος</i>		
	— τοῦ ἀνθρώπου πὸν ἐκοπάνισε τὸ λινάρι	L.	1 γαζ. 6
φ. 12 ^v	<i>1596, Δεκέμβριος</i>		
	— τοῦ πελέκαπα	L.	5
φ. 14	[1596]		
	— τῶν μαστόρων νζορνάδες 35	L.	104 γαζ. 5
	— τῶν γυναικῶν πὸν ἔξανασι τὰ μαλλιά	L.	—
	— μαζοκτικὰ εἰς τὴν παμπακίαν	L.	—
	— μαζοκτικὰ εἰς ταῖς ἐλ(ι)αῖς	L.	—
	— ἀκόμη τοῦ Κολιτζάνι εἰς νζορνάδες		
	ἐπερσινές 25 καὶ φετεινές 7 εἰς τὰ		
	βουτζία ἔδωκά του	L.	74 γαζ. 2

1. Ὁ ὄρος δουλευτής χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν οἰκονόμο (τοῦ Λέου τοῦ δουλευτή: φ. 11).

2. Τὸ μετόχι διέθετε λινοβροχεῖο πὸν τὸ εἶχε ἀγοράσει τὸ 1597 ἀντὶ τοῦ ποσοῦ τῶν 833 ὑπερπύρων (φ. 6).

φ. 15	[1596]	
	— τοῦ μαστόρου πὸν ἔραψε τὸ στρώμα	L. 3
	— τοῦ Ἑβραίου γναπτικὰ τῶν πετζίων	L. 21 γαζ. 3
φ. 15 ^v	[1596]	
	— τῶν ἀνθρώπων πὸν μᾶς αἰδάρασι εἰς τὴν βεντέμα τοῦ μούστου	L. 7
φ. 7 ^v	1597, Νοεμβρίου 7	
	† ἐκάμαμε λογαριασμὸν μὲ τὸν μαστρο Ἰωάννη Κολιτζάνι διὰ τὴν δούλευσιν πὸν μᾶς εἶχε καμομένην τοὺς δύο χρόνους νζορνάδες 54 καὶ ἔχω τον πλερωμένον. καὶ χρεοστή μας ἀκόμη καὶ ζευγαραῖς 4 καὶ θεριστάδες 3	ὕπ. 50 σολδ. 9
	— ἔδωκα τοῦ μαστρο Ἰωάννη Κολιτζάνι μηζήθρα λύτρες 4	ὕπ. 4
	— καὶ παμπάκι λύτρα μία διὰ	ὕπ. 4
	— ἔδωκά του καὶ γουρούνι ἓνα διὰ	ὕπ. 2
	— καὶ κρασί κανάτες 5	
	— καὶ κριθάρι μουζούρια 5	
	— καὶ τοῦ μαστρο Γεώργι Γιουρμέτη κριθάρι μουζούρια 5	
	— καὶ μονέδα ἔδωκά του	ὕπ. 10
	— ἔδωκα καὶ τοῦ μαστρο Ἰωάννη ἔτερα	ὕπ. 15
	— καὶ μηζήθρα λύτρες 2 καὶ κριθάρι μουζούρια 3	ὕπ. 15
φ. 9	[1598]	
	— τοῦ μαστρο Σταμάτη Σκορδᾶ πὸν ἔκαμε ἓνα ἀρδάκτην καὶ ἐφτίασεν καὶ τοὺς μύλους	L. 12 γαζ. 8

Μακελλάρος

Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ χασάπη μνημονεύεται μιὰ φορὰ στὸ κατάστιχο.

φ. 19	[1599]	
	† ἔδωκα τῶν μακελάρων τράγους μονούχους καὶ κριούς, αἶγες στήρες καὶ πρόβατα γέρικα, κεφάλια 135 ἐκάμαμέν τα ὅλα σούμα διὰ	ὕπ. 246

Καραβοκύρης, ναῦτες, βαρκάρης

Τὸ καράβι (ξύλο, σαῖτιά) τοῦ Ποθητοῦ Μοσκοῦ ἔξυπηρετοῦσε τὶς ἀνάγκες τοῦ μετοchioῦ, μεταφέροντας ἀπὸ τὸν ὄρμο τοῦ Μαραθίου¹ στὴν Πάτμο τὰ διάφορα προϊόντα, (τυρὶ καὶ λάδι) ποὺ ἔστελναν οἱ οἰκονόμοι τοῦ Στύλου στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου². Στὸ καράβι μάλιστα αὐτὸ ὁ οἰκονόμος εἶχε ἐπενδύσει τὸ 1598 χρηματικὸ κεφάλαιο (συρμαγιά)³. Στὸ κατάστιχο σημειώνονται τὰ ἔξοδα γιὰ τὴ μεταφορὰ λαδιοῦ, σιταριοῦ καὶ ζώων, καθὼς καὶ οἱ δαπάνες γιὰ τὴ μετακίνηση τοῦ παπᾶ στὴ χώρα καὶ στὴ φορτέτσα⁴. Ἐνδιαφέρουσα, ἐπίσης, εἶναι ἡ ἀναγραφή τῶν ἐξόδων γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ναυτῶν.

1596, Αὔγουστος

φ. 12	- εἰς τὸν ναῦλον τοῦ σιταριοῦ	L. 19	γαζ. 2
φ. 37 ^v	[1597]		
	— ἔδωκα τοῦ μισερ Ἀντωνίου Ντιάν- ζολη εἰς ταῖς δύο ἄφοραις ποὺ ἔβαλα τὸ λάδι	L. 60	
	— καὶ τῶν δύο βαρκῶν ποὺ ταῖς ἐπήγαν εἰς τὸ Μαράνθι, εἰς τὸ ξύλον τοῦ Πο- θητοῦ	L. 12	
	— καὶ τοῦ Ποθητοῦ μὲ τῶν συντρόφων του διὰ ναῦλον τοῦ λαδιοῦ σιτάρι μου- ζούρια 6 κάμνον	L. 21 ¹ / ₂	
	— καὶ κρασι βαρέλα μία	L. 10 ¹ / ₂	
	— καὶ πρόβατον ἓνα	L. 4	
φ. 9	[1598]		
	— εἰς δύο βολαῖς ποὺ ἐπήγαν ὁ παπᾶς		
	— εἰς τὴν χώραν	γαζ. 8	
	— εἰς δύο βολαῖς ποὺ ἐπήγαμεν εἰς τὴν φορτέτσα	γαζ. 7	
φ. 9 ^v	[1598]		
	— εἰς τὴν βάρκα ποὺ ἐπέρασε τὰ βόδια	L. 1	γαζ. 2
φ. 38	[1599]		
	— ἔδωκα τοῦ Νικήτα Πετρινόλη ποὺ		

1. Γιὰ τὸ τοπωνύμιο βλ. Gerola, ὁ.π., σελ. 560.

2. Στὸ κατάστιχο μνημονεύεται ἐπίσης καὶ τὸ ξύλον τοῦ μοναστηριοῦ (φ. 19^v).

3. φ. 7: † ἔδωκα τοῦ παπᾶ κὺρ Ἰωάννου τῆς Μαντελλίνας δουκάτα σαράντα διὰ δύο μερικὰ συρμαγίαν εἰς τοῦ Ποθητοῦ Μοσκοῦ τὴν σαῖτιάν.

4. Βλ. καὶ πιδὸ πάνω, σελ. 12, 14, ὅπου ἀναφορὰ σὲ ἔξοδα γιὰ τὴ μεταφορὰ πετρῶν καὶ ξύλων.

ἔφερε τὸν οἰκονόμον ¹	δουκ. 13
διὰ πληρωμὴν τῶν ναυτῶν καὶ διὰ τὸ λάδι των	δουκ. 1
καὶ τυρία ἑπτὰ ἐπεζῴρισαν λύτρες 46 καὶ διὰ κουμπανιάν των σιτάρι μου- ζούρια 6 καὶ κρασί βαρέλα μία καὶ τυρὶ ἓνα λύτρες 7 καὶ σφακτὸν ἓνα	

Καντζελλιέρης, γραμματικός, ἐκτιμητής, διαλαλητής

Χρήσιμες, κυρίως γιατί προσφέρουν τὴ δυνατότητα συγκρίσεων, εἶναι οἱ ἀναφορὲς στὶς ἀμοιβὲς δημοσίων καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων, ὅπως τοῦ καντζελλιέρη, τοῦ γραμματικοῦ, τοῦ ἐκτιμητῆ (σπιτιῶν καὶ ἐλιῶν) καὶ τοῦ διαλαλητῆ.

φ. 13 ^v	[1596]	
— τοῦ καντζηλιέρι ποὺ ἐρεγιστράρισε τὴν γραφὴν τοῦ σενάτου διὰ τὸ σι- τάρι		L. 6
φ. 5 ^v	1597 (βεν. ἔ. 1596), Ἰανουαρίου 3	
— ἔδωκα τῶν στιμαδόρων [σπιτιῶν]		ὕπ. 7
— τοῦ ὀφιτζιαλίου εἰς τὸν διαλαλημὸν καὶ νὰ δόση ταῖς ἰδισαῖς		ὕπ. 5
φ. 6	[1597]	
— τῶν ντεπουτάδων καὶ τοῦ γραμμα- τικοῦ		ὕπ. 10
φ. 8 ^v	[1598]	
— τῶν στιμαδόρων ποὺ ἐστιμάρασι ταῖς ἐλ(ι)αῖς		L. 33

Ζωγράφος

Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ Χανιώτη ζωγράφου τοῦ μετοχιοῦ Ἰωάννη Ντελούσα γιὰ τὰ διάστυλα καὶ τὶς τέσσερις εἰκόνες ποὺ ζωγράφησε ἦταν 40 καὶ 240 ὑπέρ-
πυρα ἀντίστοιχα².

1. Ἄν τὸ σημεῖωμα ἀναφέρεται στὰ ναῦλα τοῦ νέου οἰκονόμου ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὴν Πάτμο, γιὰ νὰ ἀναλάβει τὴν ἐπιστασία τοῦ μετοχιοῦ, τότε σημαίνει ὅτι ἡ χρονολογία πρέπει νὰ μετα-
θεθεῖ στὸ 1601, ἔτος τελευταίας ἀναγραφῆς τοῦ καταστίχου. Τὸ σημεῖωμα, ὅμως, ποὺ ἔχει
καταχωριστεῖ ἀμέσως πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἔχει χρονολογία 1598, Αὐγούστου 25.

2. X α τ ζ η δ α κ η, ὁ.π., σελ. 30 - 31.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΜΟΙΒΩΝ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

<i>Ἐπάγγελμα</i>		<i>Ἀμοιβή</i>
γιατρός		λ. 1
ὀδοντογιατρός		λ. 1
σπετζέρης		
ράφτης	μαντόρασο	λ. 4 γαζ. 3
	ἀμπάς	ὑπ. 4
	καμηλαύκι καὶ μανδύ	ὑπ. 27
	ράσα	ὑπ. 11-12
	2 βράκες	ὑπ. 4-5
	5 πουκάμισα καὶ 4 βράκες	λ. 10
	3 σκούφιες	γαζ. 15
κτίστης	ἡμερομίσθιο	ὑπ. 5-6
	χαλίκωμα	ὑπ. 8
	καμπαναριὸ (3 ἐργάτες, 15 ἡμ.)	ὑπ. 52 ¹ / ₂
τεχνίτης ἔλαιοτριβείου	ἡμερομίσθιο	ὑπ. 6
	ἄφορες καὶ βρασκιὰ	ὑπ. 33 σολδ. 16
μαραγκὸς	ἡμερομίσθιο	ὑπ. 6
	ἀρμάρια, τραπέζι, κρεβάτι κ.ἄ.	ὑπ. 180
	πόρτα καὶ παράθυρο	ὑπ. 22
χαλκιὰς		λ. 1-6
σαμαράς, σελλάς, χαλιναράς		γαζ. 2 - λ. 9
ὀμπρελλάς		λ. 2
στρωματὰς		λ. 9
πελέκαπας		λ. 5
βυρσοδέψης		λ. 21 γαζ. 3
βουτζάς	32 ἡμέρες	λ. 74 γαζ. 2
διάφοροι τεχνίτες καὶ ἐργάτες	ἀδράχτι καὶ μύλοι	λ. 12 γαζ. 8
	μουζούρια	λ. 8 γαζ. 6
	βούλλωμα μουζουριῶν	λ. 3
	κοπάνισμα λιναριοῦ	λ. 1 γαζ. 6
μακελλάρος		
καραβοκύρης		
ναῦτες		
βαρκάρης		
καντζελιέρης		λ. 6
γραμματικὸς		
ἐκτιμητὴς	σπιτιῶν	ὑπ. 7
	ἐλιῶν	λ. 33

Ἐπάγγελμα		Ἀμοιβή
διαλαλητής		ὕπ. 5
ζωγράφος	4 εἰκόνες	ὕπ. 240
	διάστυλα	ὕπ. 40

Β'. ΤΙΜΕΣ ΑΓΑΘΩΝ

Ὁ οἰκονόμος σημειώνει στὸ κατάστιχό του ὅλα τὰ προϊόντα καὶ ἐμπορεύματα πού ἀγοράζει μὲ τὴν ἀντίστοιχη τιμὴ τους. Κάθε εἶδος καταχωρίζεται συνήθως χωριστά, συχνὰ ὅμως καταγράφονται πολλὰ εἶδη μὲ τὸ συνολικὸ ποσὸ δαπάνης γιὰ τὴν ἀγορά τους (λ.χ. εἰς μίαν κατίνα καὶ μίαν λύτρα χαβιάρι καὶ ρίζη λίτρος δέκα καὶ ἄλλας μουζούρια 4, ψαρογάρους 40 καὶ κνισάρους 2 καὶ καμπόσα καρφία — L. 15 γαζ. 1)¹. Ἡ ποσότητα τοῦ εἶδους πού ἀγοράζεται δὲν δηλώνεται πάντα· ὅταν πρόκειται μάλιστα γιὰ τρόφιμα, πολλές φορές δὲν σημειώνεται οὔτε τὸ εἶδος (λ.χ. εἰς ψάρι δύο βολαῖς. . ., εἰς ψάρι καὶ κταπόδια τέσσερις βολαῖς. . ., ἔξοδες φαγούρας. . ., εἰς φαγούρα πολλαῖς βολαῖς. . .). Μαζὶ μὲ τὸ εἶδος καὶ τὸ χρηματικὸ ποσὸ μνημονεύεται ὄχι σπάνια καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πωλητῆ, ὅπως λ.χ. τοῦ Κατζούλλη, τοῦ Πουλλῆ, τοῦ Μάντακα καὶ τοῦ Μιτσο-Λέου (ψάρια), τοῦ Σεβεντούκου (ἀγγεῖα), τοῦ Φαζοῦ (χοιρομέρια), τοῦ Νικολοῦ (πανιά), τοῦ Ψαροῦ (σησάμι), τοῦ Μαννοῦ (σκοινιά)².

Στοὺς πίνακες πού ἀκολουθοῦν τὰ ἐμπορεύματα παρουσιάζονται χωρισμένα σὲ κατηγορίες. Ἡ τιμὴ κόστους κάθε εἶδους ἀντιστοιχεῖ σὲ μονάδα (1 μουζούρι, 1 λίτρα, 1 πῆχυς κ.ο.κ.), στὶς περιπτώσεις πού τὰ στοιχεῖα ἐπιτρέπουν τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἀντιστοιχίας. Ὄταν ἡ τιμὴ ποικίλλει, σημειώνονται τὰ διάφορα ποσὰ μὲ κάθετες μεταξὺ τους γραμμές. Ἡ ἀναφορὰ σὲ ἄσπρα παραπέμπει σὲ προϊόντα (δημητριακὰ καὶ δέρματα) πού προέρχονται ἀπὸ τὴν Πάτμο, τὰ ὁποῖα οἱ μοναχοὶ πουλοῦν στὴν Κρήτη. Ἐπειδὴ γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ ἴδιου πράγματος χρησιμοποιοῦνται πολλές φορές διαφορετικὰ νομίσματα (ὑπέρπυρα ἢ λίρες), στοὺς πίνακες μνημονεύεται ἡ νομισματικὴ μονάδα πού ἀπαντᾷ συχνότερα. Ὄταν γιὰ τὸ ἴδιο προϊόν χρησιμοποιοῦνται διαφορετικὲς μονάδες μέτρησης (λίτρα ἢ κιλό), δηλώνονται καὶ οἱ δύο. Ὅρισμένα ἀπὸ τὰ προϊόντα πού περιλαμβάνονται στοὺς πίνακες (σιτάρι, τυρὶ) δὲν ἔχουν ἀγοραστεῖ ἀπὸ τὸ μετόχι, ἀλλὰ εἴτε στέλνονται στὴν Πάτμο, ὅποτε ὁ οἰκονόμος ἀναγράφει δίπλα τὴν τιμὴ τους, εἴτε μὲ αὐτὰ ἐξοφλοῦνται ἀντὶ χρημάτων διάφοροι λογαριασμοί.

1. φ. 9.

2. φ. 9^v, 13, 42^v.

Τροφή και ποτά

ξύλας (άλάτζι)	1 μουζούρι		γαζ. 7-8
αύγοτάραχο	1 λίτρα	λ. 2	
άχελια	1 λίτρα	λ. 1	γαζ. 1
βεζακουλλοῦρες	ἔξη		γαζ. 8
βεζακουλλοῦρες	πενήντα	λ. 5	
βεζακουλλοῦρες	ἑκατοπενήντα	λ. 12	
ἔλιές	1 μουζούρι	ὑπ. 3	
ζαφορά		λ. 2	
ζάχαρη (κάντιο)		λ. 1	
κοκκάρι	1 μουζούρι	ὑπ. 8	
κολιοὶ	1 λίτρα		γαζ. 8
κουκιά	1 μουζούρι	ὑπ. 8	
	1 κιλό	ἄσπρα 40	
κράμπες καὶ λεμόνια		λ. 2	γαζ. 4
κρασί	1 βουτζι	ὑπ. 80	
κρασί	1 μίστατο	λ. 2 1/2	ὑπ. 4-5
κρασί παλαιὸ ἀπὸ τὴν ταβέρνα		λ. 12	
κριθάρι	1 μουζούρι	ὑπ. 8	
λάδι	1 μίστατο	ὑπ. 8	18 18 1/2
μο(υ)ρούνα	1 λίτρα		γαζ. 8
μο(υ)ρούνα καὶ μύδι	1 λίτρα		γαζ. 8 1/2
μο(υ)ρούνα, χαβιάρι καὶ σκιστόψαρα		λ. 13	
μοῦστος	1 μίστατο	ὑπ. 1	
μυζήθρα	1 λίτρα	ὑπ. 2-4	
ξίδι	1 μίστατο	λ. 1	
παλαμίδες		λ. 55	
παλαμίδια καὶ κολιοὶ		λ. 3	
παστέλλι		λ. 1	
πιπέρι καὶ ἄλλες μυρωδιές		λ. 3	
πιπέρι καὶ γαρύφαλα		λ. 1	γαζ. 2
ρίζι	1 λίτρα		γαζ. 2 1/2
ρόβι	1 πινάκι	λ. 1	γαζ. 3
ροβίνθια	1 μουζούρι	ὑπ. 10	
	1 κιλό	λ. 5-6	
σησάμι	1 μουζούρι	ὑπ. 13	
σιτάρι	1 μουζούρι	ὑπ. 8	10

τρίλ(ι)ες	1 λίτρα		γαζ.	5
τυρί	1 λίτρα	ύπ.	10	
φακή	1 μουζούρι	λ.	6	γαζ. 5
	1 κιλό	λ.	8	
φασόλια	1 μουζούρι	λ.	5	γαζ. 3
	1 κιλό	άσπρα	40	
φροῦτα		λ.	2	γαζ. 8
φροῦτα	τρεῖς βολές	λ.	1	γαζ. 9
χαβιάρι	1 λίτρα	λ.	2	γαζ. 1-8
χοιρομέρια	δύο	ύπ.	2	γαζ. 3 σολδ. 4
χταπόδι		λ.	2	γαζ. 1
ψάρι	1 λίτρα	ύπ.	1	σολδ. 16
ψάρι σαλαμουράδο		λ.	3	γαζ. 3
ψαρόγαροι	πενήντα	λ.	1	γαζ. 7

Φορέματα, ὑποδήματα, ὑφάσματα, κλωστικὲς ἕλες κ.ἄ.

γαμπάς		ύπ.	58	
	1 πῆχυσ	ύπ.	4	
γορδέλα μεταξωτή	1 πῆχυσ			γαζ. 1
καμηλαύκι		ύπ.	16-17	
καμηλό (καμηλή)	1 πῆχυσ	λ.	4	
καναβάτζο	1 πῆχυσ			γαζ. 1 σολδ. 3
κλωστές		λ.	1	γαζ. 8
κομπία, γορδόνι, μετάξι καὶ κλωστές		λ.	32	
κοντάδια διὰ ποδιά	1 πῆχυσ			γαζ. 7
κουκούλι		λ.	1	
λινάρι	1 λίτρα	ύπ.	1 1/2	
μαλλί	1 λίτρα	ύπ.	1	
μχνδὺ	1 πῆχυσ	λ.	4	γαζ. 2
μαντόρασο	1 πῆχυσ	ύπ.	4-4 1/2	λ. 10 γαζ. 7
μετάξι, γορδόνι καὶ κομπία		λ.	5	
μετάξι, σπάγγοι καὶ κλωστές		γαζ.	6	
μπαμπάκι	1 λίτρα	ύπ.	4	
μπροκαδέλο	1 πῆχυσ	λ.	6	
ξωφόρι	1 πῆχυσ	ύπ.	4	
ὄρμηζήν μαυροκόκκινο, κόκκινο		ύπ.	6	
ὄρμηζήν παγονάτζο				γαζ. 2 1/2

πανι δίμιτο	1 πῆχυς	ὑπ. 1	σολδ. 6
πανι διὰ τὸ στρώμα		λ. 16	
πανι σκέπασμα τῆς σκάφης		λ. 1	γαζ. 6
πλεκτὸ τῶν μαξιλαριῶν		λ. 1	γαζ. 5
ποκάμισα δύο, γαμπὰς καὶ δύο ράσα, τὸ ἓνα καμηλὴ		λ. 40	
ποκάμισο		ὑπ. 18	
	1 πῆχυς	ὑπ. 1 1/2	
ρασή μαύρη	1 πῆχυς	λ. 1	γαζ. 1 ὑπ. 4
ράσο ἄσπρο	1 πῆχυς	ὑπ. 26 1/2	
ράσο χονδρὸ	1 πῆχυς	ὑπ. 4	
σκιάδι		λ. 13	
σκλαβίνα		λ. 15 1/2-16	
σοκαμήλαυκο		ὑπ. 3	
στιβάνια	ἓνα ζευγάρι	ὑπ. 7	
σωφόρι		ὑπ. 4 1/2	

Zōa καὶ σαγή

ἄρνι		ὑπ. 8	
γουρούνι		ὑπ. 2	
ἔριφι		λ. 4	
κριοὶ	δύο	ὑπ. 22	
κριόπουλο		λ. 1-2	
μαναροποῦλες	δύο	λ. 1	γαζ. 3
πρόβατο παλαιὸ		ὑπ. 12	
σκρόφες	ἑννέα	} δουκ. 40	
καὶ κἄπρος	ἓνας		
καβαλιέρος		λ. 10	
καλίκια μουλαριοῦ		λ. 1	
καλίκι μούλας			γαζ. 5
καπίστρι		λ. 2	γαζ. 2
κριοσκλάβερα	τρία	λ. 6	γαζ. 8
λαίρι (ἄρνόλαιρο)			γαζ. 3-6
προβατοσκλάβερο		λ. 1	γαζ. 1
σέλλα		λ. 24	
σκλαβέρι μεγάλο		λ. 2	
σκλαβέρια	τρία	λ. 1	γαζ. 2

σομάρι (μικρῆς μούλας)	λ.	5	γαζ.	5
σομάρια παλαιά	λ.	4	γαζ.	8
σομάρια καινούρια	λ.	9		
σπιρούνι			γαζ.	7
στρωσίδι	λ.	2	γαζ.	3
τραγοσκλάβερο	λ.	3-4		

Οικιακά σκεύη, ἔπιπλα καὶ διάφορα δοχεῖα

ἀγγεῖα, σκουτέλλια, ἀ- πλάδενες καὶ ἀπλα- δένια καὶ ἄλλα		λ.	4	
ἀγγεῖα, σκουτέλλια καὶ ἄλλα		λ.	3	γαζ. 6
ἀγγεῖα τοῦ σπιτιοῦ		λ.	2-3	
ἀπλαδένια βενέτικα μεγάλα καὶ μικρὰ	τρία πέντε	}	λ.	4
ἄφορα			δουκ.	3
ἀφορέτα			ὑπ.	68
βουτζὶ			δουκ.	2
γαστερόλες (ἀγαστε- ρόλες) καὶ ποτήρια	τρία		λ.	1
θρονὶ			λ.	2-7
καθίσια	δύο		λ.	1 γαζ. 4
κανάτα				γαζ. 1 ^{1/2}
κανάτες δύο, ἀγαστέρες καὶ κοῦπες	τρεῖς	}	λ.	1 γαζ. 1
κουτάλα				γαζ.
λαγῆνες	τέσσερεις		λ.	1 γαζ. 1
λαγῆνι				γαζ. 1 σολδ. 3
λύχνος				γαζ. 5 6
μαχαίρια	ἓνα ζευγάρι			γαζ. 3 6
μουχούρτια μαγιόλικα καὶ πλατέλλια	εἴκοσι τέσσερα	}	λ.	4 γαζ. 7
παρασύρα				
πηρούνια ἀργυρὰ	δύο		λ.	12 γαζ. 4
πηρούνια σιδερένια	έννέα		λ.	2 γαζ. 2
πλατέλλια	ἕξη		λ.	2 γαζ. 2
πλατέλλια καὶ κοῦπες	τέσσερα τρεῖς	}		γαζ. 4
ποτήρια καὶ ἀγαστερόλες	τρεῖς			λ.

σιδηροκουτάλα			γαζ. 8
σκουτέλλια	έκατό	ύπ. 12	
τηγάνι		λ. 3	γαζ. 2
φανάρι		λ. 2	γαζ. 2
χάλκωμα (βάρους 22 λιτρῶν πρὸς 12 γαζέτες ἢ λίτρα)		λ. 26	γαζ. 4
χάλκωμα μετὸ χέρι		λ. 18	

Ίεματα

λουρί τοῦ ποδῶς			γαζ. 3
πετζι		ἄσπρα 160	
πετζι		ύπ. 10	λ. 6-7
πετζι ὠμὸ		ύπ. 29	$\frac{1}{2}$
τομάρι	1 λίτρα	λ. 2	γαζ. 7
τομάρι		ἄσπρα 40	
τομάρια σφακιανὰ		λ. 15	γαζ. 4
τομάρια	ἑπτὰ	ύπ. 75	

Γεωργικὰ ἐργαλεῖα, καλάθια, στεφάνια βαρελιῶν κ.ἄ.

ἀκόσκινο βενέτικο σταρικὸ		λ. 4	γαζ. 3
δίκτυα	τρία κομμάτια	ύπ. 60	
δραπάνια		λ. 1	γαζ. 1
κνισάρα		λ. 1	γαζ. 6-8
κνισάρα τρίχινη βενέτικη		λ. 1	γαζ. 7
κνισάρες	δύο	λ. 1	γαζ. 2
μουζούρια	δύο	λ. 4	γαζ. 3
μουζούρια καινούρια		λ. 18	
πάθνη			γαζ. 5
πετροκόφινο			γαζ. 2-6
πτυάρι		λ. 1	γαζ. 5
σακούλα		λ. 1	γαζ. 3
σίγκλα		λ. 8	
σκαπέτια	δύο	λ. 4	γαζ. 3
σφυρίδι		ύπ. 2	$\frac{1}{2}$
σφυρίδια	τριάντα	ύπ. 116	σολδ. 28
τζέρκια	1 μεζήνα	ύπ. 16	
τζέρκουλα βουτζίστικα καὶ ἀφορίστικα	8 μεζήνες 3 μεζήνες	λ. 61	

τζέρκουλα άφορίστικα καί βουτζίστικα	1 μεζήνα	λ.	5	γαζ. 3
τζέρκουλα	1 μπήγα	λ.	11	
τουπία διά τὸ τυρί	τρία	λ.	7	γαζ. 3
τρυγοκόφινα				γαζ. 5-7
τρυπάνια	τρία	λ.	1	
ψάθα		λ.	8	
ψάθες	δύο	λ.	2	γαζ. 6

Ξύλα, καρφιά, σκοινιά, κλειδαριές και διάφορα άλλα ύλικά

βρουλές πατητηρίων	δύο			γαζ. 8
δοκάρια		ύπ.	10	
καρφιά σοφίτας	έκατὸ			γαζ. 6 - λ. 1
καρφιά τζαβρουνάρικα				γαζ. 7
καρφιά, πορταδέλες και τζενταρόλες		ύπ.	25	
κατίνα τοῦ μαγαζέ		λ.	4	γαζ. 5
κατίνα τῆς παγκέτας		λ.	1	γαζ. 5
κατίνες τῆς πάγκας	δύο	λ.	4	γαζ. 3-8
κονταρίδες τῆς κρεβα- τίνας μεγάλες	τέσσερεις	}	ύπ.	12
καὶ μικρές	δέκα			
μάσκολα		ύπ.	10	
μῆλα ἀρμαρίων		ύπ.	5	
μολύβι	1 λίτρα			γαζ. 5
μουράλια	τρία	ύπ.	11	
μπρόκες	εἴκοσι			γαζ. 3
πόλβερι καὶ μολύβι	1 λίτρα	λ.	2	γαζ. 5
πόλβερι καὶ φυτίλι	1 λίτρα	λ.	1	γαζ. 5
πορταδέλες				γαζ. 6
σίδηρο	1 λίτρα			γαζ. 5-10
σκοινὶ				γαζ. 8-10
σκοινὶ διὰ σύρτες ἐλαιο- τριβείου	1 λίτρα	ύπ.	3	
σκοινιά τρίχινα	εἴκοσιένα	ύπ.	34	σολδ. 16
σκοινιά ἐλαιοτριβείου	τέσσερα	λ.	3	γαζ. 4
σπάγοι				γαζ. 8
στάνιο		λ.	2	
τράβα		ύπ.	14	
ῦψος	1 μουζούρι	λ.	1	γαζ. 5-7

Ποικίλα

(εί)κόνισμα		ύπ.	14	
θησαυρός		λ.	4	
κανάβι δια τὸ παραγάδι				γαζ. 3
κανδήλι, κανάβι καὶ καρέλια	δύο	ύπ.	10	
κανδήλι, ράγολα	δύο			
καὶ κανάβι		λ.	3	γαζ. 5
κερι	1 λίτρα	λ.	1	γαζ. 4
λαμπάδες	δύο			
καὶ κεριὰ		λ.	3	γαζ. 5
λιβάνι	1 λίτρα	ύπ.	3	
	1 ὀκά	λ.	3	
ξιφάρια	δύο	}	λ.	1 γαζ.
καὶ ἀσημαδάδες	εἴκοσι			
σαῖτα		λ.	2	γαζ. 4
σαῖτες	εἴκοσι	λ.	4	
σαπούνι	1 λίτρα			γαζ. 5 - λ. 2
σπαθι		ύπ.	30	
στουράκι				γαζ. 5
φελλὸς				γαζ. 5
φοντάς		λ.	3	γαζ. 5
χαρτία				γαζ. 2-3
χαρτία (καδέρνο)				γαζ. 3-9
ψαλίδι				γαζ. 4-7

Ἄγνωστης σημασίας εἶδη

τουβάρια	1 λίτρα			γαζ. 6-7
τουτούζα		λ.	1	
φρατόνοι	1 ζευγάρι	λ.	4	

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ *

- άγαστέρα: δοχείο πήλινο για κρασί ή πιθανότατα είδος άσκοῦ για άγαστέρα (πηκτό γαλάκτωμα από γαστέρα άρνιου ή έριφιού, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται στήν τυροκομία για τήν πήξη τοῦ γάλατος)
- άγαστερόλα: βλ. άγαστέρα
- άιδάρω: βοηθῶ (βεν. *aidar*)
- άκόσκινο: κόσκινο· βλ. και κνισάρα
- άλάτζι: άλάτι
- άμπάς: χοντρό μάλλινο έπανωφόρι (βεν. *gaban*)
- άνκλα: γωνία, άγκωνάρι (λατ. *angulus*)
- άπλάδενα: μεγάλο ρηχὸ σκεῦος, κοινῶς πιατέλλα (βεν. *piadena*)
- άπλάδενι· βλ. άπλάδενα
- άρδάχτι: άδράχτι
- άρμари: ντουλάπι (ιταλ. *armario*)
- άσημαδάδα: από τὸ οὖσ. άσήμι
- άσπρο: τουρκικὸ νόμισμα· ένα δουκάτο ἰσοδυναμεῖ με 30 ἢ 32 άσπρα (τέλη 14ου αἰ.)
- άτζάλι: χάλυβας (βεν. *azzal*)
- άφορα: άγγεῖο και αντίστοιχη μονάδα για τή μέτρηση κρασιού, χωρητικότητας 600.936 λ. (βεν. *anfora*)
- άφορέτα· βλ. άφορα
- άχέλι: χέλι
- βαρέλα: μεγάλο βαρέλι (ιταλ. *barella*)
- βεζακουλλούρα: ἴσως παξιμάδι
- βεντέμα: ἡ έποχή συγκομιδής (βεν. *vendema*)
- βημόθυρο: ἡ μεσαία πύλη τοῦ ἱεροῦ
- βολά: φορά
- βουλλώνω: σφραγίζω
- βουτζάς: βαρελάς
- βουτζί: βαρέλι, πιθάρι
- βρασκί: πήλινο άγγεῖο με στόμιο εὐρύτερο τοῦ πιθαριοῦ
- βρουλά (βροῦλα): σκοινί, είδος φυτοῦ με τὸ ὁποῖο πλέκουν σκοινιά
- γαζέτα: βενετικὸ νόμισμα, ἰσοδυναμεῖ με 2 σολδία
- γαμπάς· βλ. άμπάς
- γαστερόλα· βλ. άγαστερόλα
- γναπτικά: από τὸ ρ. γνάπτω: κατεργάζομαι
- γομάρι: φορτίο, βάρος, ἰσοδυναμεῖ με 300 λίτρες λογαρικῆς
- γορδέλα: κορδέλλα (ιταλ. *cordella*)
- διάστελα· βλ. διάστυλα
- διάστυλα: κινγκλίδες με τις ὁποῖες χωρίζεται τὸ βήμα από τὸν ὑπόλοιπο ναὸ

* Για τή σύνταξη τοῦ γλωσσαρίου βασίστηκα στὰ ακόλουθα λεξικά: Ν. Π. Ἄνδριώτη, Ἑτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1983³.— G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Βενετία 1867. — Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, τόμ. Α' - Θ', Ἀθήνα 1958. — D u c a n g e, *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*, τόμ. Α' - Η', ἀνατ. Γκράτς 1954. — Τοῦ ἴδιου *Glossarium ad scriptores mediæ et infimæ græcitatatis*, I - II, Λυών 1688 (ἀνατ. Γκράτς 1958). — Έμμ. Κριαρᾶ, *Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημόδους γραμματείας (1100 - 1669)*, τόμ. Α' - Η', Θεσσαλονίκη 1969 - 1982. — J. F. Niermeyer, *Mediæ Latinitatis Lexicon minus*, Λυών 1976. — Γ. Ε. Παγκάλου, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης*, τόμ. Α' - Σ', Ἀθήνα 1955 - 1971. — Πρβλ., ἐπίσης, τὸ γλωσσάριο τοῦ Στ. Ξανθοῦδίδου, *Κρητικὰ συμβόλαια ἐκ τῆς Ἐνετοκρατίας*, Χριστιανική Κρήτη 1, τεύχ. Α' - Β' 1912, σελ. 313 - 375. — Φ. Κουκουλέ, *Βυζαντινῶν βίος και πολιτισμὸς*, τόμ. Β₁, Ἀθήνα 1948, σελ. 179 - 247, τόμ. Β₂, Ἀθήνα 1948, σελ. 1 - 116, τόμ. Ε', Ἀθήνα 1952, σελ. 9 - 135, τόμ. Σ', Ἀθήνα 1955, σελ. 266 - 294. — Τοῦ ἴδιου, *Συμβολὴ εἰς τήν κρητικὴν λαογραφίαν ἐπὶ Βενετοκρατίας*, Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν 3 (1940), σελ. 1 - 97.

- δουκάτο: βενετικό νόμισμα, ισοδυναμεί συνήθως με 6 λίρες και 4 σολδία
- ζαφορά: καρύκευμα από το φυτό κρίκος (τουρκ. *zafra*)
- ζιρόνι: γιλέκο (βεν. *ziron*)
- θησαυρός: πιθανότατα ή έντυπη έκδοση του 1561 «Θησαυρός Δαμασκηνού. . .»
- θρονί: κάθισμα
- καβαλιέρος: λ. άγνωστης σημασίας, ίσως εξάρτημα στολής άλόγου
- καδέρνο: τετράδιο (ιταλ. *quaderno*)
- καθίκι: οίλιακό σκεύος
- καλίκι: πέταλο
- καλτζόνι: πανταλόνι (ιταλ. *calzone*)
- καμερέτα: μικρό δωμάτιο (ιταλ. *cameretta*)
- καμηλαύκι: κάλυμμα της κεφαλής των κληρικών
- καμηλή: ύφασμα από τρίχα καμήλας
- καναβάτσο: χοντρό ύφασμα από ίνες κανναβιού (ιταλ. *canavaccio*)
- καννάβι: κανναβούρι
- καντζηλιέρης (καντζελιέρης): γραμματικός (ιταλ. *cancelliere*)
- κάντιο: κρυσταλλοποιημένη ζάχαρη (ιταλ. *candi*)
- καπίστρο: χαλινάρι (ιταλ. *capestro*)
- καρέλλι: λ. άγνωστης σημασίας, ίσως κουβαρίστρα (βεν. *carolo*)
- κατζούνος: γάντζος
- κατίνα: άλυσίδα, μάνταλο (ιταλ. *catena*)
- κατρίνια: χάλκινο νόμισμα (βεν. *quattrin*)
- κιαβέτα: μικρό κλειδί (ιταλ. *chiavetta*)
- κνισάρα: κόσκιο
- κοικάρια: βολβοί κρεμμυδιών
- κολιός: είδος ψαριού
- κοντάδι: ύπόλοιπο από τόπι ύφασματος
- κονταρίδα: βέργα
- κοντόρασο: κοντό ράσο
- κουκούλι: σκούφια
- κουμπανιά: έφοδια (ιταλ. *compagnia*)
- κράμπτη: κράμβη: λάχανο
- κρεβατίνα: κληματαριά
- κριελλάκι: κρίκος, μικρός χαλκάς
- κριόπουλο: άρσενικό άρνι πριν χρονίσει
- λαγήνι: μικρό σταμνί
- λαίρι: κουδούνι αίγοπροβάτων
- λετριβεϊο: έλαιοτριβεϊο
- λίρα: βενετικό νόμισμα, υποδιαιρείται σε 10 - 13 γαζέτες (ιταλ. *libra, lira*): βραχυγραφικά άποδίδεται με το L.
- λίτρα: μονάδα βάρους, υποδιαιρείται σε 12 ούγγιες (ιταλ. *libra, lira*)
- μαγαζές: έργαστήρι, άποθήκη
- μάγγανο: πιεστήριο έλαιοτριβεϊού, μηχανή με στροφέα
- μαγιόλικα: είδος σκεύους και πλάκας από πηλό στιλπνό με διακόσμηση
- μακελλάρος: χασάπης (ιταλ. *macellaio*)
- μαναροπούλα: θρεφτάρι
- μανδύ (μανδίν): μανδύας
- μαντόρασο: είδος έπανωφοριού
- μάσκολο: στρόφιγγας περιστροφής θυροφύλλου (ιταλ. *mascolo*)
- μεζάνα (μεζήνα): δοχείο και αντίστοιχη μονάδα χωρητικότητας ύγρων: ισοδυναμεί με το μισό της *buta* (*vegeta*), δηλ. με 250 - 257 λ. (ιταλ. *mizana*)
- μήλο: λ. άγνωστης σημασίας
- μιγάδο: μίγμα από σιτάρι και κριθάρι (ιταλ. *migado*)
- μίστατο: μέτρο ύγρων, ισοδυναμεί με 11λ.
- μονέδα: χρήμα, νόμισμα (βεν. *moneda*)
- μουζούρι: δοχείο και αντίστοιχη μονάδα για τη μέτρηση δημητριακών: ισοδυναμεί με 18.328 λ. (ιταλ. *misura*)
- μουνούχος: εύνουχος
- μουράλια: λ. άγνωστης σημασίας, ίσως ξύλινος πήχης (ιταλ. *murello*)
- μο(υ)ρούνα: είδος ψαριού (σμούρνα)
- μουρχούτι: πήλινη λεκάνη
- μουχούρτι: βλ. μουρχούτι
- μπάγκα: τράπεζα, μπαγκάρι έκκλησίας (ιταλ. *banca*)
- μπατάρω: συμψηφίζω όφειλή, έξοφλώ
- μπήγος (μπήγα): φορτίο
- μπουκασί: λεπτό μπαμπακερό ύφασμα (βεν. *bocassin*)
- μπράτσο: βλ. πήχης
- μπρόκα: πρόκα
- μπροκαδέλο: ύφασμα δαμασκηνό στιλπνό (βεν. *brocadelo*).

- νζορνάδες· βλ. τζορνάδες
 ντεπουτάδος: επίτροπος, αντιπρόσωπος
 (ιταλ. *deputato*)
- ζαίνω: άραιώνω
 ξιφάρι: αιχμή βέλους
 ξύλο: καράβι
 ξωφόρι: είδος έπανωφορίου
- όρμεζίν· βλ. όρμηζήν
 όρμηζήν: γούνα από κουνάβι (βεν.
ormesin)
 όφιτζιάλιος: δημόσιος υπάλληλος (ιταλ.
ufficiale)
- πάγκα: βλ. μπάγκα
 παγκέτα: μικρή τράπεζα (ιταλ. *banchetta*)·
 πρβλ. μπάγκα
 παγονάτζος: κυανόμαυρος (ιταλ. *paonazzo*)
 πάθνη: πιθανότατα είδος κλαθιοῦ
 παλαμίδα: είδος ψαριῦ
 παμπάκι: μπαμπάκι
 παμπακιά: μπαμπακιά
 παραγάδι: πολυάγιστρο άλιευτικό όργανο
 παρασύρα: σκούπα
 πάτος: πάτωμα
 πεζάρω: ζυγίζω (ιταλ. *pesare*)
 πελέκαπας: πελεκητής, πετροκόπος, πε-
 λεκάνος
 πετζί: πετσί, δέρμα
 πετουράλε: άμπροστελίνα, δηλ. ταινία με
 την όποία δένουν τὸ σαμάρι στὸ στῆ-
 θος τοῦ ζώου (ιταλ. *pettorale*)
 πετροκόφινο: κοφίνι για πέτρες
 πήχυς: μέτρο μήκους (βεν. *brazzo*)
 πινάκι: μέτρο καρπῶν, ίσοδυναμεί με τὸ
 μισὸ τοῦ μουζουριοῦ
 πιστία: όπισθία, καπουλοδέτης
 πλατέλι: μικρὸ πιάτο (βεν. *platelin*)
 πόλβερι: σκόνη, καπνός, πυρίτιδα (ιταλ.
polvere)
 πορταδέλα: στροφέας (άπό την ιταλ. λ.
portella)
 πτυάρι: φτυάρι
- ράγολα: λ. άγνωστης σημασίας, πιθανό-
 τατα τροχός, καρούλι (ιταλ. *ragulo*,
rullo)
- ρασέ· βλ. ράσο
 ρασή· βλ. ράσο
 ράσο: χοντρὸ μάλλινο ύφασμα, ένδυμα
 ίερωμένου
 ρεγιστράρω: καταχωρίζω (ιταλ. *re-
 gistrare*)
 ρόβι: είδος δημητριακοῦ
- σαίττα: βέλος
 σαϊτιά: είδος καραβιοῦ (ιταλ. *sagitta*)
 σαλαμουράδο: παστὸ (πρβλ. βεν. *sala-
 mora*)
 σενάτο: σύγκλητος (ιταλ. *senato*)
 σεραδόρος: κλειδαριά (ιταλ. *serratore*)
 σίγκλα: κάδος (μεσ. *σίκλος*)
 σιράδι: σειρίτι
 σκαλόλουρα: λουριά άναβολέων
 σκαπέτι: τσεκούρι
 σκιαάδι: πίλος
 σκιστόψαρο: είδος ψαριῦ
 σκλαβέρι: κουδούνι ζώων
 σκλαβίνα: μάλλινο κλινοσκέπασμα (βεν.
schianina)
 σκουτέλλι: μικρή γαβάθα
 σκούφ(ι)α: κάλυμμα κεφαλῆς (βεν. *scufia*)
 σκρόφα: γουρούνα
 σοκαμήλαυκο: κάλυμμα άχένος
 σολδίο: βενετικό νόμισμα, ίσοδυναμεί με
 τὸ 1/20 τῆς λίρας (ιταλ. *soldo*)
 σομάρι: σαμάρι
 σούμχ: σύνολο, άθροισμα (ιταλ. *summa*)
 σοφίτα: δωμάτιο μέσα σὲ στέγη, υπέρωο
 (βεν. *sofita*)
 σπάγος: σπάγκος
 σπέζες: δαπάνες (ιταλ. *spese*)
 σπετζαρεϊο: φαρμακεϊο
 σπετζέρης: πωλητής φαρμάκων, μπαχα-
 ρικῶν κ.ά. (βεν. *specier*)
 στάνιο: κασσίτερος
 σταφυλομάγγανα: πιεστήριο σταφυλιῶν
 στιβάνι: ψηλὸ δερμάτινο υπόδημα, μπόττα
 (ιταλ. *stivale*)
 στιμαδόρος: έκτιμητής (ιταλ. *stimatore*)
 στιμάρω: έκτιμῶ (ιταλ. *stimare*)
 στουράκι: είδος φυτοῦ, τὸ όποιο χρησί-
 μευε για την παρασκευή θυμάματος
 (άρχ. *στυράκκιον*, ύποκ. τοῦ *στύραξ*)
 συρμαγιά: κεφάλαιο (τουρκ. *sermaye*)

σφακτό: άρνι προορισμένο για σφαγή
 σφυρίδι: σάκκος από τρίχα κατσίκας, τόν
 όποιο, άφοϋ τόν γέμιζαν με άλεσμένες
 έλιές, τόν πίεζαν στα ξυλομάγγανα με
 σκοπό την έξαγωγή λαδιού
 σωφόρι: μεσοφόρι

τάβλα: σανίδα (λατ. *tabula*)
 τζαβρούνι: δοκάρι, μεσοδόκι
 τζενταρόλα: λ. άγνωστης σημασίας
 τζέρκι: στεφάνι (ιταλ. *cerchio*)
 τζέρκουλο: στεφάνι βαρελιού (ιταλ. *cir-
 colo*)
 τζορνάδα: ήμέρα (ιταλ. *giornata*)
 τομάρι: κατεργασμένο δέρμα
 τορνέσια: χάλκινα νομίσματα, χρήματα
 γενικά
 τουβάρι: λ. άγνωστης σημασίας
 τουτούζα: λ. άγνωστης σημασίας
 τουπί: καλάθι από βέργες
 τράβα: δοκάρι (ιταλ. *trave*)
 τρίλ(ι)ες (τρίγλες, τρίγλιες): μπαμπούνια

τρουγοκόφιο: κοφίνι για τόν τρύγο
 τσεκίνι: βενετικό χρυσό νόμισμα, ίσοδυ-
 ναμει με 103 ή 118 γαζέτες

ύπερπυρο: νόμισμα, ίσοδυναμει με 0,378
 τής λίρας: τδ 1567 ένα δουκάτο άντι-
 στοιχοϋσε σε 17 1/2 κρητικά ύπερπυ-
 ρα (πρβλ. W. F. Bakker - A. Van
 Gemert, Κρητολογία 6 (1978), σελ.
 44).

ύψος: γύψος

φοντάς: πιθανότατα σακκούλι (λατ.
funda)

φρατόνος: ίσως πηλοφόρι (βεν. *fraton*)

χαβιάρι: ταριχευμένα ώάρια ψαριών
 χαλικολογώ: χαλικιώνω, επιστρώνω με
 χαλίκια

χάλκιωμα: χάλκινο χειρικό σκεϋος

ψαρή: σταχτερή

ψαρόγαρος: σαρδέλλα παστή